

Hrvati u Vojvodini - potraga za identitetom

Bagić, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:981256>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij: Povijest – Hrvatski jezik i književnost

Marko Bagić

Hrvati u Vojvodini – potraga za identitetom

Diplomski rad
Mentor: prof. dr. sc. Ivan Balta

Osijek, 2012.

Sažetak

U ovome se radu govori o borbi za očuvanjem hrvatskog identiteta autohtonih Hrvata iz Srijema, doseljenih Bunjevaca i Šokaca iz hrvatskih krajeva opsjednutih od strane osmanlijske vojske. Svoj identitet pokušavaju sačuvati od mađarskih i srpskih pretenzija u XIX. i XX.-om stoljeću. Od druge polovice XX. stoljeća broj Hrvata u Vojvodini je u stalnom opadanju, a posebno veliki demografski gubici dogodili su se tijekom srpske agresije na Hrvatsku. Danas Hrvati pokušavaju ostvariti svoja manjinska prava u Republici Srbiji uz neznatne promjene ka boljem.

KLJUČNE RIJEČI; Vojvodina, Bunjevci, Šokci, identitet, manjina, odnarođivanje

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Od početka naseljavanja Hrvata u Vojvodini do ranog novog vijeka.....	5
2.1. Doseljavanje.....	5
2.2. Posljedice osmanlijskog osvajanja.....	6
2.3. Naseljavanje Hrvata u Banat.....	10
3. Nacionalno buđenje (preporod) Hrvata u Bačkoj, Banatu i Srijemu.....	12
3.1. Društvene i gospodarske prilike prije preporoda.....	12
3.2. Nacionalni preporod.....	12
4. Vojvođanski Hrvati u Kraljevini SHS i Jugoslaviji.....	19
4.1. Kraj Monarhije i ulazak u Kraljevinu.....	19
4.2. Drugi svjetski rat.....	24
4.3. Hrvati u sklopu autonomne Vojvodine.....	25
4.4. Raspad Jugoslavije i posljedice srpske agresije.....	29
5. Demografija.....	32
6. Hrvati u Vojvodini danas.....	36
6.1. Osnovne značajke.....	36
6.2. Formalno-pravne značajke.....	37
6.3. Kulturna djelatnost.....	38
6.4. Pitanje jezika.....	39
6.5. Političko organiziranje i političke stranke.....	41
6.6. Manjinska autonomija.....	42
7. Pitanje budućnosti Hrvata u Vojvodini.....	44
8. Zaključak.....	45
9. Objavljeni izvori i literatura.....	46
10. Prilozi.....	47

1. Uvod

Diplomski rad bavi se Hrvatima u Vojvodini kroz prošlost i sadašnjost analizirajući njihov identitet kroz povijest koja je obilježena pokušajima odnarođivanja, cjepanja, preimenovanja etničkog Hrvata koji živi na području Vojvodine od dolaska Slavena na rub Panonske nizine. Hrvati u Vojvodini su nedovoljno je istraženo pa ovaj povijesno-sociološki rad za zadatak ima, barem u osnovnim crtama, dati pregled i napraviti sintezu navedenog problema na osnovu dostupne historiografske literature i objavljenih izvora.

Rad je podjeljen u deset poglavlja koja se mogu posložiti u nekoliko cjelina. Prvo poglavlje, a ujedno i prvu cjelinu čini uvod. Poglavlja od drugog do četvrtog čine zasebnu cjelinu, gdje se izlaže povijest Hrvata na području Vojvodine od doseljenja do danas s posebnim naglaskom na identitetske probleme i pokušaje brisanje imena Hrvata te svojatanje te populacije od strane Mađara i Srba. U drugom se poglavlju govori o Hrvatima koji su autohtoni u Vojvodini te onima koji doseljavaju pred osmanlijskom opasnošću. Treće poglavlje prati preporod Hrvata u Vojvodini, kako kulturni, tako i politički. Četvrto poglavlje tematizira odnos prema vojvođanskim Hrvatima u obje Jugoslavije i krvavi završetak iste. Peto poglavlje daje demografski prikaz depopulacije Hrvata u Vojvodini od druge polovice XX. stoljeća. Šesto poglavlje donosi trenutno stanje i značajke hrvatske populacije u Vojvodini, njihovu borbu u ostvarivanju manjinskih prava od formalno-pravnih potreba, kulturne djelatnosti, upotrebe materinjeg jezika i djelovanjem vlastitih političkih stranaka u zaštiti identiteta. Sedmim poglavljem se zaokružuje vremenska cjelina te se donosi mogućnosti kako će se stvari nastaviti u budućnosti za Hrvate iz Vojvodine. Osmo poglavlje čini zaključak, dok su deveto i deseto poglavlje popis literature i objavljenih izvora te popis priloga.

Cilj rada je prikazati mukotrpnu borbu Hrvata u Vojvodini da sačuvaju svoj identitet u veoma nepovoljnim okolnostima.

2. Od početka naseljavanja Hrvata u Vojvodini do ranog novog vijeka

2.1. Doseljavanje

Povijest Hrvata na području današnje Vojvodine možemo početi promatrati još od dolaska Slavena u Podunavlje. Područje koje su prvo naselili jest Srijem. U ranom srednjem vijeku Srijem je povremeno u sastavu hrvatske države, tj. prijelazno područje s nestalnom granicom i poprište sukoba s Bugarima. Prema navodu u *Supetarskom kartularu*, područjem je upravljao ban Srijema (*banus Sremi*), jedan od sedam banova u Hrvatskom Kraljevstvu. Stanovništvo u to vrijeme nosi slavensko ime S(c)lavi i kao takvo sudjeluje u procesu stapanja s ranijim populacijama u formiranju jedne šire zajednice koja će sebe u kasnijim stoljećima definirati pod hrvatskim imenom. Pored slavenskog imena, za tadašnje Hrvata sve češće će se koristiti ime Dalmatinci (kao što to navodi bizantski kroničar Kinnamos) i Iliri kao sinonim za Hrvate. Za sve ostale hrvatske skupinama u Podunavlju koristit će se isto ime. Do XV. stoljeća veći dio Srijema nalazi se u sastavu Vukovske županije čije su granice na istok sezale preko Fruške gore na Savu do Lačarka i Martinaca, a bila je gusto naseljena s nizom utvrda naselja i posjeda. Tim područjem su upravljali hrvatski velikaši, feudinci porijeklom iz raznih europskih zemalja i srpski despoti koji su imali u posjedima dijelove Srijema kao feudalna lena ugarskih vladara.¹

Bačka je u to vrijeme dio Ugarske u kojoj vlada kraljevska obitelj Arpadović (od X. do početka XIV. st.). U tom razdoblju potvrđena je prisutnost Slavena katolika, a broj će im kasnije rasti naseljavanjem hrvatskih skupina iz Bosne i Dalmacije. Oni naseljavaju područje Bačke u XIII. stoljeću, a razlog tomu su križarske vojne ugarsko-hrvatskih vladara u Bosni. Zbog stalnih ratnih neprilika smjer migracija stanovništva odvija se prema južnougarskim županijama. Kalačko-bački nadbiskup Ugrin (*Ugerinus*) će tako na povratku iz križarske vojne 1222. godine naseliti u okolicu Bača veću skupinu katoličkih izbjeglica s područja Usora i Soli koja će povećati stariju slavensku populaciju u većinskom mađarskom okruženju.² Migracije stanovništva ponajviše su predvodili redovnici, predstavnici redovničkih zajednica (ivanovci, benediktinci, cisterciti, augustinci, franjevci i dominikanci).

¹ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str. 28.

² Isto, str. 32.

Tada nakratko preuzimaju svjetovnu ulogu u doslovnom vođenju naroda, da bi se pri pronalasku relativne sigurnosti na novim područjima, vratili na svoju ulogu duhovnih vođa naroda. Brojčana pristnost redovnika bila je u službi i suzbijanja krivovjerja, najvažniju ulogu u kasnijim stoljećima među hrvatskim skupinama imat će franjevci provincije Bosne Srebrene.

2.2. Posljedice osmanlijskog osvajanja

Poticaaj za nove prisilne migracije su Osmanlijski prodori na Balkan, potom u srednju Europu, koji su prouzročili velike političke i društveno gospodarske promjene u osvojenim područjima. U prvoj polovici XVI. stoljeća. Osmanlije osvajaju istočnohrvatska područja u Srijemu, kojeg su do tad većinom nastanjivali Hrvati, Mađari i Srbi. Dolazi do raseljavanja srijemskih Hrvata koji se pred osmanlijskim nadiranjem povukao na zapad i sjever u sigurnije krajeve (široko područje Zapadne Ugarske, Donje Austrije, Slovačke i Moravske).³

Značajan dio Hrvata, ali i ostalih naroda se islamizirao za vrijeme osmanlijske vlasti postupno formirajući novi etnicitet oblikovan religijskim identitetom, a dio se očuvao u manjim skupinama na područjima oko današnjih naselja: Srijemske Mitrovice, Morovića, Rume, Erdevika, Golubinaca, Petrovaradina, Slankamena, Srijemskih Karlovaca i Srijemske Kamenice. Odluka – braniti vjeru, a izgubiti dom ili izgubiti vjeru, a sačuvati dom nije bila jednostavna, a njome je i zauvijek izgubljen jedan dio korpusa hrvatskog naroda u Vojvodini. Osim ovog južnog utjecaja islama, Hrvati su također bili pod pritiskom sa sjevera na prelazak na protestantsku vjeru. U tim promjenjivim vremenima bilježimo i prelaske na kalvinizam kojeg danas ostatke možemo vidjeti u gradovima: Grgurevci, Srijemski Karlovci i Petrovaradin. Da bi lakše vladali nad zatečenim stanovništvom osmanlijske vlasti koje su bile snošljivije prema kalvinizmu i pravoslavlju, jer je glavna meta progona bilo katoličko stanovništvo. Kako bi lakše živjeli pod osmanlijskim jarmom, neki Hrvati su prelazili i na pravoslavlje, a što se danas može vidjeti iz primjera u selima; Velika Remeta, Mandelos, Voganj, Dobrinici, Golubinci.⁴ Ipak, katolički svećenici uspjeli su vratiti Hrvate kalvine katoličanstvu dijelom za osmanlijskog vladanja, a većinu nakon njihova protjerivanja. Hrvatsko neislamizirano katoličko stanovništvo je pod osmanlijskom vlašću živjelo u relativno zatvorenim zajednicama odvojeno svojim socijalnim položajem i vjerom od vladajućeg muslimanskog sloja te smatrani građanima nižeg reda bez ikojih značajnijih prava.

³ Slavko Pavičić, *Hrvatska voj na i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Knjigotisak, Split, 2009., str. 60.

⁴ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str. 37.

Za vrijeme velikaških sukoba pristaša Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje oko prava na ugarsku krunu, skupine hrvatskog stanovništva iz Slavonije sele se u Bačku. Tijekom osmanlijskih vojnih pohoda 1530.-1537., migracije stanovništva iz Slavonije u Bačku se nastavlja, ponajviše zbog toga što je u područjima gdje je vladao Ivan Zapolja postojala relativna sigurnost, pa se Hrvati naseljavaju u manjim skupinama sve do Tise. Nakon kratkotrajnoga mira i smrti Ivana Zapolje, Osmanlije pokreću novi vojni pohod te osvajaju Bačku i velike dijelove Ugarske.⁵

Izvješća iz druge polovice XVI. Stoljeća koja su pisali franjevci govori o većim skupinama Dalmatinaca koji su se doselili u Banat gdje su izbjeglih zbog nasilja lokalnih predstavnika osmanske vlasti, ali i trgovaca. U Temišvaru od 1582. djeluje škola za svećenike Dalmatince. Osmanlije su uvelike koristili sistem preseljavanja lokalnog stanovništva kako bi anticipirali moguće pobune, jer mješanjem stanovništva pripadnika drugih naroda i drugih religija dehomogeniziraju zajednicu u pojedinom naselju, pokrajini. U to vrijeme se događaju brojne migracije stanovništva unutar samog Osmanlijskog carstva i na njegovim unutarnjim i vanjskim granicama. Osmanlijske vlasti zbog gospodarskih razloga ubrzo rekoloniziraju prostor Podunavlja pa se tako doseljava islamizirano stanovništvo iz Bosne, ali i kršćansko stanovništvo s područja pod njihovom vlašću. Već sredinom XVI. stoljeća, Hrvati Bunjevci se naseljavaju u Bačku sa šireg područja Dalmacije, zapadne Bosne i Hercegovine, a kasnije također i iz Like. U prvim desetljećima XVII. stoljeća zbog političkih i socijalnih prilika Bunjevci u velikim brojevima doseljavaju u međuriječje Dunava i Tise. Zbog porasta broja katolika u Podunavlju, svećenik misionar Šimun Matković 1622. moli da mu se za djelovanje odobre župe Bač i Bunjevci⁶. Franjevci u svojim izvješćima spominju veći broj zaselaka u kojem narod govori „ilirički“, možemo spomenuti i naselja u kojima su živjeli Hrvati katolici pod osmanlijama: Bač, Bukin, Sombor i Bajmok, a mjesne Hrvate u selima: Segedin, Martonoš, Bajmok, Jankovac, Santovo, Sombor, Bereg, Kolut, Monoštor, Bač i Bukin 1649. obilazi i krizma beogradski biskup, slavonski franjevac Marin Ibrišimović.⁷

Franjevci Bosne Srebrene koji su imali samostane u Olovu i Gradovrhu vodili su brigu o katoličkom stanovništvu na tom području. Franjevački red Bosne Srebrene imali su raspon djelovanja na području od Dalmacije na jugu, do Budima na sjeveru, Temišvara i Radne na

⁵ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1991., str. 57.-59.

⁶ župu „Bunjevci“ treba shvatiti kao širi prostor koji su naselili Bunjevci, a ne neko određeno naselje.

⁷ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1991., str. 60.

istoku, uključujući područja pod osmanlijskom vlašću, a svojim radom vršili su svojevrsnu integraciju hrvatskog stanovništva na širokom području. U svom djelokrugu obuhvatili su najveći broj Hrvata štokavaca, a pod njihovim sponzorstvom nastajala je i književnost na hrvatskom (bosančicom i latinicom) i latinskom jeziku. Hrvati pod Osmanlijama na području današnje Vojvodine služili su se latinskim pismom i bosančicom, inačicom ćiriličnog pisma.⁸

Kršćansko stanovništvo u Podunavlju jako je stradalo za osmanlijsko-austrijskoga rata (tijekom 1663. i 1664.), kada su Tatari u sklopu osmanlijske vojske opljačkali mnoga naselja, ubijajući i progoneći nemuslimansko stanovništvo. Broj katolika se samo u Srijemu (misli se na cjelokupno geografsko područje i hrvatskog i vojvođanskog dijela) smanjio s približno 30.000 na nešto više od 21.000 nakon rata.⁹

Potaknuti novim ratnim prilikama, događa se nova velika migracija stanovništva. Osmanlijskim porazima, njihovim protjerivanjem iz Bačke i dijela Srijema te Ugarske islamizirano stanovništvo i Turci u sele se u Bosnu, a recipročno doseljavaju se skupine Bunjevaca i Šokaca¹⁰ zbog kršćanskim porazima u Bosni. Najveći broj Bunjevaca dospio je u trokut Baja-Sombor-Subotica 1687. godine, dok se Šokci (uglavnom s područja Soli) naseljavaju uz obalu Dunava sjeverno i južno od Bača, a u Srijemu u njegov zapadni dio, gdje su s autohtonim Hrvatima prevladali ikavskim govorom. Doseljeno stanovništvo nije više bio

⁸ Josip Horvat, *Povijest i kultura Hrvata kroz 1000 godina od velikih seoba do XVIII. stoljeća*, Knjigotisak, Split, 2009., str. 188.

⁹ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str. 37.

¹⁰ Šokci su hrvatska etnička grupa naseljena u području Slavonije, gdje su se doselili negdje u 7. stoljeću. U ovom kraju su zamijenili staro pleme Sucei ili Succi (Sukci) po kojima su kasnije dobili ime. Šokci danas žive u Slavoniji, Srijemu, Baranji i Bačkoj. O imenu Šokac (Šokci) može se reći da je najprihvatljivija i najrealnija teorija da su ga naslijedili po ranijem plemenu Sukci (Succi) koji su Šokcima i prethodili, sami Sukci dobili su ga topografski, po lokaciji (planina „Succus”). Postoji još cijeli niz besmislenih teorija koje ne vrijedi ni spominjati. Autohtonost Šokaca u današnjoj Slavoniji, bivšoj Sklaviniji nije upitna. Stari Sklavini donijeli su sa sobom ovo ime i dali ga području uz lijevu obalu Save. Matija P. Katančić smatra da su Šokci ilirsko-panonskog porijekla čije se ime dovodi u vezu s planinom Succus, a time i plemenom Sukci (Succi). Dolaskom Turaka u područje Bosne i Jadranske obale u ovim krajevima pojavljuje se novo stanovništvo koje se ne može smatrati Šokcima ali su se kasnije vjerojatno pomiješali. U Bosanskoj Posavini je postalo uvriježeno sve Hrvate koje žive u toj regiji nazivati Šokcima. Zanimljivo je da tomu slični nazivi postoje i na jugu kod dijela čakavaca: *šokac* = svinjogojac-svinjar (s više izvedenica), a slavonski Šokci su sve do danas poznati svinjogojci.

pasivni faktor, tj. bježanje pred ratnim prilikama ili asimilacija od strane osvajača, ono se naprotiv, uključilo u vojne operacije habsburške vojske u Srijemu, Bačkoj i Banatu (bitke kod Slankamena 1691. i Sente 1697.). Ubrzo je Osmanlijsko Carstvo bilo prisiljeno tražiti mir koji je potpisan 1699. u Srijemskim Karlovcima (kapela *Gospa od Mira*). Nisu tada ipak svi djelovi Vojvodine bili oslobođeni; Jugoistočni Srijem ostao je pod osmanlijskom vlasti, kao i Banat omeđen Morišom i Tisom, do Požarevačkog mira 1718.¹¹

Rákóczyjev ustank (1703.-1711.) označio je vrhunac nezadovoljstva u Ugarskoj, koja je tražila ravnopravnije odnose u Monarhiji. Pošto su se Hrvati u Bačkoj priklonili austrijskoj strani, to ih je učinilo neprijateljima Ugara. S obzirom na to veliki dio stanovništva sklanja se na sigurnija područja sve do Srijema, a nakon prolaska opasnosti dio ih se trajno nastanio u Srijemu (Petrovaradin i okolica). Godine 1737., kad osmanlijske snage već napuštaju Srijem, u Hrtkovce i Nikince se doseljavaju Albanci katolici iz plemena Klimente sa šireg područja Prokletija. Došavši na novo područje primili su novi jezik i kulturu, te su se kroatizirali u većinski hrvatskom okruženju. Beogradski katolici (dubrovački i bosanski trgovci) predvođeni franjevcima 1739. godine nastanjuju se u Zemunu, nakon povlačenja austrijske vojske iz Beograda.

Kako su se Turci povlačili, stvarale su se vojne granice gdje su graničari bili Hrvati i Srbi, a uz diseljavanje iz drugih dijelova vojnih granica u srijemskim naseljima nastaju „šorovi“ - krajevi sa hrvatskim i srpskim graničarima. Na prostoru Srijema formirana je Petrovaradinska graničarska pukovnija, u Bačkoj Potiska vojna granica i u Banatu Banatska vojna granica. Nakon ratnog vihora dolazi obnova gdje ponajviše s hrvatske strane sudjeluju franjevci Bosne Srebrene. Pod samostanom u Iloku nalazile su se župe; Ilok, Morović, Mitrovicu, Sot, Gibarac i Ljubu.¹² Do 1717. u blizini Petrovaradinskog Opkopa nalazilo se naselje Hrvata Šokaca (*Croaten Dorf, Pagellum Croaticum*) čije se stanovništvo nakon poplave preselilo u Novi Sad¹³. U Bačkoj su franjevci djelovali u Baču, zatim Somboru gdje su imali crkvu posvećenu Presvetom Trojstvu i rezidenciju te u Subotici. Oko ovih središta franjevci su vodili i okolne župe u naseljima gdje su obitavali Hrvati: Čonoplja, Bođani, Vajska, Plavna, Monoštor, Sonta, Bereg, Kolut itd., zatim veći broj bunjevačkih naselja u

¹¹ Slavko Pavičić, *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Knjigotisak, Split, 2009., str. 98.

¹² Ante Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 43.

¹³ u to vrijeme još uvijek „suburbium Petrovaradiniense“

okolici Subotice.¹⁴ Ulogu franjevaca sredinom XVIII. stoljeća počeli su zamjenjivati svjetovni svećenici.

Uredbom Marije Terezije iz 1745. obnovljeno županijsko uređenje rekonstrukcijom triju slavonskih županija (Virovitičke, Požeške i Srijemske) koja je došla tek nakon mnogobrojnih zahtjeva Hrvatskog sabora da se Srijem preda jurisdikciji Sabora i podloži banu. Prvi župan obnovljene Srijemske županije bio je barun Marko Pejačević koji je poticao naseljavanje novog stanovništva, među njima i Hrvata. Broj Hrvata je time rastao i pomogao obnovi autohtone zajednice Hrvata koji prebivaju ondje. Pod upravom županije srijemske bili su samo dijelovi Srijema, odnosno njegova sjeverna polovica u Podunavlju do blizu Petrovaradina. Ostatak Srijema bio je uključen u krajiški sustav sa sjedištem u Petrovaradinu. Krajiška pukovnija obuhvaćala je gradove „vojničke općine“ Zemun, Petrovaradin i Srijemske Karlovce, trgovišta Mitrovicu i Stari Slankamen te veći broj sela koja su bila sjedišta krajiških satnija.¹⁵ Radi jačanja krajiškog sustava osnivaju se nova naselja poput Novog Slankamena 1783., a prvi stanovnici su mu Hrvati iz Dalmacije i Like.

2.3. Naseljavanje Hrvata u Banat

Zbog preustroja vojne granice, sredinom XVIII. stoljeća odvija se brojnije naseljavanje Hrvata u vojvođanskom dijelu Banata gdje su do tada živjeli malobrojni Šokci doseljeni za vrijeme osmanlijske vlasti. Proces teče postupno tijekom stoljeća tako da južni Banat (okolice Pančeva) naselili su štokavci, a središnji većinom kajkavci. Smanjenjem osmanlijske opasnosti vojna granica povlači se sve južnije, a kasnije se i ukida. Pojedini vlastelini zamjenjuju svoja imanja za novooslobođenu zemlju u Banatu. Hrvati ikavski štokavci iz Ličke i Modruške županije, zatim iz okolice Petrinje i Gline oko 1765. naseljavaju u većim skupinama Perlez (u središnjem Banatu), Opavu (Opovo) i Starčevo u tzv. *Gornjanski kraj*, a u manjim skupinama Borču, Glogonj, Omoljicu i Kovin.¹⁶

Tijekom XVIII. i dijelom XIX. stoljeća u krajeve nastanjene Hrvatima, u više kolonizacijskih valova, doseljavaju se njemački i mađarski kolonisti, ali i drugi narodi Slovaci, Rusini, Rumunji itd. Hrvati se paralelno naseljavaju u više valova u srijemske

¹⁴ Ante Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 44.

¹⁵ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str. 81.

¹⁶ Ante Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 62.

gradove i trgovišta (npr. u Rumi se formira naselje Hrvatski Breg 1805.). Manjih preseljenja Hrvata iz Bačke u Srijem i obratno, zatim iz Slavonije, Like i drugih dijelova Hrvatske na područje današnje Vojvodine bilo je tijekom cijelog XIX. stoljeća. Među mnogim obiteljima koje su se tako selile izdvajam obitelj poznatog književnika Antuna Gustava Matoša koja se preselila iz Bačke u Srijem. Tijekom druge polovice XIX. Stoljeća Hrvati u mjestima gdje nisu bili većina počeli su brojčano nestajati jer bi se asimilirali u zajednicu Mađara ili Nijemaca. Najprije su se asimilirali pripadnici visokog društvenog sloja; plemstvo, činovništvo, svećenstvo i intelektualna elita koji bi usponom na društvenoj ljestvici često su prihvaćali jezik i kulturu dominantnoga naroda. Bitno je za napomenuti da su i Hrvati u mjestima gdje su bili u većini asimilirali druge narode, naravno u manjem obimu nego što su bili asimilirani od strane drugih naroda. Tako da možemo spomenuti te manje slučajeve gdje su Hrvati asimilirali; npr. albansko katoličko pleme Klimente u Hrtkovcima i Nikincima, Slovaci i Nijemci na području salaških naselja somborske okolice, malobrojni Mađari, Nijemci i Slovaci u Tavankutu, dio Nijemaca u Mitrovici i Petrovaradinu, Mađara u Rumi, Nijemci u banatskom Opovu itd.¹⁷

¹⁷ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str. 83.

3. Nacionalno buđenje (preporod) Hrvata u Bačkoj, Banatu i Srijemu

3.1. Društvene i gospodarske prilike prije preporoda

Krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća većina Hrvata je obitavala na selu i salašima baveći se poljodjelstvom, ali i stočarstvom koje je izgubilo svoju nekadašnju ulogu dok su se naseljavali na područje Podunavlja. Procesom raspada obiteljskih zadruga seljački posjed se usitnjava čime znatni dio seljaštva daljnjim diobama ostaje s neznatnim površinama ili bez njih, a velik udio bezemljašima su bile sluge i nadničari. Vinogradarstvom su se bavili stanovnici subotičke okolice i Hrvati u srijemskim naseljima na padinama Fruške gore, dok je trgovački i građanski sloj bio je najrazvijeniji u Srijemu. Za zasluge u ratovima plemići bi dobivali zemlju u oslobođenim krajevima pa tako je u Bačkoj i Banatu postojalo mnogobrojno sitno plemstvo koje je većinom porijeklom iz turopoljskog kraja.¹⁸ Plemstvo kojemu su priznate privilegije prema ispravama iz krajeva odakle su doselili (Hrvatsko primorje, Lika, Bosna, Gorski kotar itd.) dobivali su imanja slične vrijednosti onima koja su ostavili, a plemstvo u Srijemu bilo je većinom stranog porijekla i dijelom hrvatskog koje je zadobilo nove ili se pozivalo na svoje stare plemićke posjede (Eltz, Odescalchi, Pejačevići).¹⁹

3.2. Nacionalni preporod

Premda bi geografska blizina Bačke, Banata i Srijema s ostatkom Hrvatske i samim sobom sugerirala ravnomjerno i usporedno širenje nacionalnog preporoda, odnosi su bili znatno drugačiji. Sva tri područja obitavanja Hrvata znatno su kasnila s preporodom za maticom zemljom, a razlike su očite i između Bačke, Banata i Srijema.

U Srijemu su otpočele prve značajnije aktivnosti nacionalno svjesnih hrvatskih intelektualcima koji se suprotstavljaju mađarizaciji, odakle izdvajamo knjiženika koji već i sam ima znakovito ime; Ilija Okrugić-Srijemac (rođen u Srijemskim Karlovcima 1827., umro u Petrovaradinu 1897.). Pisao je pjesničke priloge i povijesne rasprave u Gajevoj *Danici* i Kuzmanićevoj *Zori dalmatinskoj* te je djelovao na duhovnom i nacionalnom približavanju Hrvata.²⁰ U Bačkoj s hrvatskim političkim i kulturnim elitama kontakte ostvaruju braća Vince

¹⁸ Ante Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 63.

¹⁹ Mirko Marković, *Istočna Slavonija – stanovništvo i naselja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003. str. 46.

²⁰ Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak II.*, Marijan tisak, Split, 2004., str. 157.

i Ante Zomborčević iz Subotice, koji su ostali usamljeni u pokušajima povezivanja s preporodnim pokretom.²¹

U isto vrijeme kada se budi hrvatski nacionalizam i mađarski se počinje javljati na području Vojvodine. Politički sukobi krenuli su od službenog jezika kojim bi se sporazumijevali u upravnim i državnim poslovima umjesto latinskog koji se do tad upotrebljavao u administraciji. Nastavilo se mađarskim nastojanjima da se Srijemska županija pripoji Ugarskoj.²² Politička središnjica u Zagrebu pomogla je srijemske Hrvate imenovanjem baruna Franje Kulmera velikim županom srijemskim, što je bila velika prevaga jer je Kulmer bio pristaša hrvatskog narodnog preporoda. Nakon raskida odnosa sa Ugarskom i u duhu zaključaka Hrvatskog sabora (1847.), uveo je u županiju hrvatski kao službeni jezik.

Zbog međusobnog previranja oko prevlasti u Monarhiji (između Austrijanaca i Mađara) Hrvati i drugi narodi su korišteni kao pijuni. Beč je odlučio iskoristiti sukobe Hrvata i drugih naroda s Mađarima. Naime, mađarska revolucija nije priznavala drugim narodima Monarhije prava koja je mađarska elita zahtijevala za sebe (ideja o stvaranju jedinstvene mađarske države i nacije od Karpata do Jadrana). Stoga, Bečki dvor je na zauzimanje Ljudevita Gaja i Franje Kulmera donio odluku o imenovanju baruna Josipa Jelačića za hrvatskog bana i vrhovnog zapovjednika hrvatske vojske. Očekivanje naroda od bana Jelačića bilo je sjedinjenje hrvatskih zemalja, ostvarivanje građanskih sloboda i ukinuće feudalizma, što je zapravo traženje samostalnosti u odnosu na Ugarsku. Na to su se nadovezali i ugarski Srbi koji su imali slične zahtjeve, koje je Mađarska vlada sasvim odbacila. Hrvatska je prekinula sve veze s Ugarskom, a 25. IV. 1848. Jelačić je izdao proglas kojim se potvrđivalo ukidanje tlake i kmetstva. Srbi su uvidjeli da imaju zajedničke političke interese sa Hrvatima, pa na skupštini u svibnju 1848., Srbi u Srijemskim Karlovcima proglašavaju *Srbsku Vojvodinu* koja je odmah stupila u politički savez s Trojednom kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom. Područje Srijema je tada postalo problem jer su ga obje strane zahtjevale pod svoju upravu, Hrvatska je zadržala stare županijske vlasti, dok su Srbi imenovali svoje odbore što je stvorilo svojevrsno dvovlašće i nadmetanje oko vlasti u Srijemu i Petrovaradinskoj pukovniji.²³ Daljnja zaoštavanja sa Mađarima rezultirala su prelaskom hrvatske vojske pod carskim barjakom preko rijeke Drave u rat protiv Ugarske u rujnu 1848.

²¹ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str. 110.

²² Skupina autora, *Etnografija južnih Slavena u Mađarskoj*, Mikszath Kiado, Budimpešta, 1993., str. 14.

²³ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str. 113.

U revoluciji 1848. i 1849. bački su Hrvati naprotiv bili na strani mađarske revolucionarne vlade; dijelom zbog suprotstavljenosti sa srpskim stanovništvom u Bačkoj, dijelom zbog tradicionalne lojalnosti bunjevačkih elita Ugarskoj državi. Zbog svrstavanja u mađarske redove postali su predmet napada srpskih jedinica, koje su često bile pljačkaške. Stradanja bačkih katolika za revolucije opisao je somborski senator Ivan Nepomuk Ambrozović u djelu: *Žalostica žalostna Ivana Nep. Ambrozovića, u zomborskoj kralj. varoši penziniratog senatora, bižajućeg od kuće pak do Kalcse, kad su raci-serbianci u medjuboju mađarskom 1848-49. progonili katholike, po njemu istom ispivana u Zomboru god. 1850.* Zbog simpatija prema Jelačiću i Srbima Josip Rudić smijenjen je s položaja velikoga župana, a u Bačkoj su postojali još rijetki simpatizeri hrvatskog nacionalnog buđenja kao što su; Ivan Antunović, Vince Zomborčević i Ambrozije Boza Šarčević.²⁴ Nakon sloma mađarske revolucije Bečki dvor je ustrojio *Vojvodstvo Srbiju i Tamiški Banat* (1849-1860) kažnjavajući na taj način Mađare za revoluciju. Čak ni pobjeda Beča Hrvatima u Vojvodini nije donjela mnogo toga dobrog; zbog načina upravljanja, podčinjenosti Beču, policijske prisilne i ograničavanja sloboda. Teritorij Vojvodstva bio je sastavljen od Baranje, Bačke, Banata i dijelova Srijema (rumski i iločki kotar). Započeo je razvoj gospodarstva, feudalni ustroj zamijenio je građansko-administrativni, a Bachov je apsolutizam nakratko odgodio pritiske mađarizacije. U hrvatskim bačkim naseljima zapisnici su vođeni na mjesnoj hrvatskoj ikavici, a umjesto naziva Dalmatinac ili Ilir sve je češća službena uporaba imena Bunjevac.²⁵

Nakon sloma Bachova apsolutizma i sklapanja Austro-ugarske nagodbe 1867. te Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. naglo jača politička moć Mađara u Monarhiji. Hrvati u Bačkoj su, iako su mađarski zakoni jamčili jezična prava nemađarskim narodima, bili ponovno izloženi jačem pritisku mađarizacije. Geografski i administrativno odjeljeni od matice države Hrvati u Bačkoj i Banatu kasnili su sa kulturnim i nacionalnim preporodom jer su bili na margini društvenih događanja kod matičnog naroda, zategnutost odnosa Hrvatske i Mađarske samo je otežavala taj proces. Ipak, i u takvim okolnostima javljaju se preporodne aktivnosti u bačkih Hrvata, dijelom kao reakcija na preporode drugih naroda, pod regionalnim subetničkim imenima Bunjevaca i Šokaca.

Glavna pokretačka snaga tog procesa bio je biskup Ivan Antunović i uzak krug njegovih sljedbenika među svećenicima, odvjetnicima i učiteljima. U sklopu književne djelatnosti pokrenuti su redom; pučki kalendari *Bunjevački kalendar* (1868-1869), *Bunjevački*

²⁴ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1991., str. 421.

²⁵ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str.128

i šokački kalendar (1870-1882), istodobno *Bunjevačke i šokačke novine* (1870-1872), *Bunjevačka i šokačka vila* (1871-1876), *Misečna kronika* (1872-1873), *Subatički glasnik* (1873-1876), a najvažnije su postale *Bunjevačke i šokačke novine* i *Bunjevačka i šokačka vila* u stvaranju kojih su sudjelovali predstavnici svećenstva i kulturnih prvaka iz svih hrvatskih zemalja čime su prerasle svoj regionalni okvir. Novine su objavljivale većinu priloga jezikom zagrebačke filološke škole te su na taj način učinile važan istup u jezičnoj integraciji bačkih Bunjevaca i Šokaca u modernu hrvatsku naciju.²⁶

Nacionalnom buđenju Hrvata u Vojvodini pridonosili su mnogi značajni Hrvati kao što su; Ilija Okrugić-Srijemc, Josipa Juraj Strossmayer, Ivan Mažuranić a i mnogi drugi Hrvati kupujući te novine čime su podržali taj pokret.²⁷ Po prvi puta u povijesti suradnjom Ilije Okrugića-Srijemca i učitelja Andrije Franka iz banatske Neuzine u *Bunjevačkim i šokačkim novinama* i *Bunjevačkoj i šokačkoj vili*, ostvarena je međusobna suradnja Hrvata iz Bačke, Srijema i Banata, no nažalost nije dugo trajala. Ivan Antunović 1882. izdaje *Razpravu o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih* koja je dala dodatni prinos u oblikovanju tradicije i identiteta bačkih Hrvata. Iste godine pokrenut je tjednik *Bunjevac* koji je izrijekom Bunjevce i Šokce nazivao ugarskim Hrvatima, ali je bio obilježen kao mađaronski te nije naišao na potporu kod mjesnih Hrvata. Stopama biskupa Antunovića krenuo je i učitelj Mijo Mandić, pa je pokrenuo 1884. list *Neven* (1884-1914), koji je izlazio u Baji, Somboru i Subotici mijenjajući tijekom povijesti svoju uređivačku politiku i pitanje integracije Bunjevaca u hrvatsku naciju. Izdaje se udžbenik za ugarske Hrvate, a Ljudevit Kuzmić u Somboru izdaje *Zomborski pravi bunjevačko-šokački kalendar sa slikama* (1882. i 1883.). Pajo Kujundžić izdaje u Subotici kalendar *Bunjevačko-šokačku Danicu*, poslije preimenovanu u Subotičku *Danicu* (1884-1914).²⁸

Prva općenarodna kulturna institucija koja je uspjela okupiti šire društvene slojeve, a ne samo intelektualce pokreće se 1878. pod imenom *Pučka kasina*²⁹ u Subotici. Političke okolnosti gotovo nikakva institucionalna utemeljenost primoravaju Hrvate da svoj nacionalni rad djelomično provode kroz katoličke udruge bez nacionalnog imena u nazivu ali sa snažnim prohrvatskim djelovanjem poput subotičkih *Katoličkog kruga* (1895.), *Katoličkog momačkog društva* (1885.), *Katoličkog divojačkog društva* (1911.).

²⁶ Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009., str. 131.

²⁷ Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti, svezak II.*, Marijan tisak, Split, 2004., str. 161.

²⁸ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1991., str. 429.

²⁹ ime *Bunjevačka kasina* nije joj bilo dozvoljeno

Srijem biva 1881. u cijelosti pripojen Hrvatskoj slijedom ukinuća Vojne krajine što je značajna pozitivna okolnost za buđenje hrvatskog duha, što je već vodilo prvoj značajnoj promjeni; Hrvatski jezik postao je službeni. Sredstvo koje je bilo prijeko potrebno za širenje hrvatske riječi u sve predjele koje nastanjuju Hrvati jest tiskara. Hrvati u Srijemu su pokrenuli nakladničku djelatnost osnovavši *Hrvatsku katoličku tiskaru* u Vukovaru 1878. i pokrenuvši list *Srijemski Hrvat: list za politiku, pouku i zabavu*. Aktivnosti te tiskare obuhvaćale su izdavanje knjiga i brošura na hrvatskom jeziku. Preko društava *Matica hrvatska* i *Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima*, hrvatske knjige se šire među Hrvate u Srijemu, Bačkoj i Banatu. Procesu otvaranja i bojeg povezivanja sa maticom značajno je pomogla izgradnja željezničke pruge 1881.-1891. čime je Srijem od Zemuna preko Mitrovice i Vinkovaca povezan sa Zagrebom pa jačaju gospodarske veze s ostatkom Hrvatske. Mitrovica, koja je gradom proglašena 1881. u to vrijeme postaje političko i kulturno središte Hrvata u istočnom dijelu Srijema, a u njoj se osnivaju *Mitrovačka kasina* (1880.), preimenovana u *Hrvatsku čitaonicu* (1891.) zatim *Hrvatska građanska i obrtna čitaonica* (1886.), a iste godine jedno od najznačajnijih mitrovačkih hrvatskih društava *Hrvatsko pjevačko društvo Nada*. U Srijemu su nastajale prijeko potrebne i za pokret veoma značajne čitaonice koje su okupljale inteligenciju a nastajale su u; Petrovaradinu, Rumi, Šidu, Kamenici, Zemunu, Novim Banovcima, Irigu, Slankamenu, Čereviću itd.³⁰

U Bačkoj su čitaonice pokretane pod neutralnim imenima pučkih, katoličkih i iznimno pod bunjevačkim imenom npr. *Bajmočka pučka čitaonica*, Bajmok (1879.), u Subotici *Katolička čitaonica sv. Đurđa* (1905.), *Katolička čitaonica sv. Roke* (1910.), *Katolička čitaonica sv. Jurja* (1912.), *Bunjevačka kršćanska čitaonica*, Baja (1910.).³¹ Takvi neutralni nazivi koristili su se poglavito zbog bojazni korištenja hrvatskog imena koje bi moglo imati političke konotacije, a time i političke posljedice za pojednice i skupinu koja bi digla svoj nacionalni glas (a na koji zapravo imaju puno pravo po zakonu). Bunjevačko ime u nazivu je predlagala mađarska strana koja je za krajnji cilj imala svojatanje Bunjevaca kao tzv. južnih Ugara. Takvo svojatanje na mnogo perfidniji način za nešto manje od pola stoljeća nakon toga raditi Srbi.

Kako se gospodarsko stanje popravljalo, pokrenute su financijske ustanove poput *Zemunske hrvatske štedionice* (1867.), *Hrvatske štedne zadruge* u Mitrovici, slično i u Subotici *Pučka gazdačka banka* (1892.), potom *Zemljodilska štedionica* (1904.) koja postaje

³⁰ Zlata Gvozdić-Fijak, Juraj Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb, 1995., str. 40.

³¹ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1991., str. 438.

1912. podružnicom *Hrvatske zemaljske banke* iz Osijeka te *Bajmočka pučka banka*, Bajmok (1914.). U cilju jačanja i osnivanja hrvatskih škola u Mitrovici se pokreće *Hrvatska narodna straža* (1912.), a u Subotici *Bunjevačka školska zadruga* (1914.). Srijemski Hrvati pokreću svoje listove *Hrvatski branik* (1893-1914), *Mitrovački glasnik* (1912-1913) u Mitrovici i *Fruškogorac* (1906-1907) u Petrovaradinu, *Hrvatski dom* u Slankamenu (1902.), zatim veliki broj pjevačkih društava *Hrvatsko ratarsko i pjevačko društvo Tomislav*, Mitrovica (1910.), u Petrovaradinu *Hrvatsko pjevačko društvo Neven*, u Beškoj *Beščansko pjevačko društvo Concordia*, u Srijemskoj Kamenici *Hrvatsko pjevačko društvo*, u Nikincima *Hrvatsko pjevačko društvo Zvonimir*, Zemunu *Hrvatsko pjevačko društvo Odjek* i *Hrvatsko obrtničko i trgovačko pjevačko društvo Rodoljub* itd. Pored nacionalnih kulturno prosvjetnih udruga u Srijemu, i djelomično u Bačkoj, djelovao je niz karitativnih, strukovnih i sportskih udruga s nacionalnim predznakom (*Hrvatski sokol-Hrvatska sokolska župa Jelačić* i *Hrvatsko rimokatoličko dobrotvorno gospojinsko društvo* u Mitrovici, *Hrvatsko bolno-potpomagajuće i pogrebno društvo* u Srijemskim Karlovcima, *Hrvatsko učiteljsko društvo Sloga grada Petrovaradina i Karlovaca*, *Hrvatski Sokol* u Petrovaradinu, Zemunu i dr.).³²

Banatski Hrvati su se zbog svoje udaljenosti od ostalih hrvatskih zajednica i relativno malog broja teže organizirali u udruge. U Starčevu gdje su bili brojniji osnivaju *Hrvatsko pjevačko društvo Starčevo* (1905.), dok u drugim naseljima djeluju u društvima s ostalim narodima. Zbog geografske blizine i brojnosti hrvatskog življa na tim prostorima razumljivo je da je Srijem najviše pridonjeo hrvatskom nacionalnom osvješćivanju, tako da u Banatu vidimo vrlo male pomake u očuvanju hrvatskog identiteta. Hrvati plemićkog porijekla u srednjem Banatu (Boka, Neuzina, Radojevo) svoj identitet čuvali su zatvorenošću prema drugim etničkim zajednicama, prvenstveno zbog očuvanja svog staleškog položaja i vjerskih razlika.³³

³² Zlata Gvozdić-Fijak, Juraj Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb, 1995., str. 86.

³³ Ante Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 273.

4. Vojvodanski Hrvati u Kraljevini SHS i Jugoslaviji

4.1. Kraj Monarhije i ulazak u Kraljevinu

Izbijanje Prvog svjetskog rata prekinulo je Preporodne aktivnosti i aktivni rad hrvatskih društava. Na različitim bojišnicama, uglavnom istočnim (Galicija, Bukovina), stradalo je više tisuća Hrvata, što se negativno odrazilo na demografiju Hrvata u Vojvodini.³⁴ Jednako ili približno snažni razlozi demografskog pada su iseljavanje u prekoceanske zemlje i nastavak asimilacije u Bačkoj. Nakon četiri godine ratovanja po raznim europskim bojištima, stanovništvo koje je podržavalo Monarhiju je splasnulo na minimalni postotak, Hrvati su se sve više priklanjali ideji stvaranja jugoslavenske države. U studenom 1918. svoje raspoloženje prema nastalim promjenama subotički Hrvati su manifestirali simboličnim postavljanjem hrvatske zastave na gradskoj kući. Bački su Hrvati novu državu objeručke prihvatili očekujući da će u njoj ostvariti sva ona prava koja su im dokidana za vrijeme mađarske vlasti, a proces asimilacije i oslobođenja smatrali su završenim. No, nakon rata i ucrtavanja novih granica došlo je do korjenitih promjena koje su granično vidljive još i danas; Trianonski mirovni ugovor podijelio je Hrvate (Bunjevce i Šokce) graničnom crtom (današnja granica Srbije, odnosno Vojvodine prema Mađarskoj) koja ih je razdvajala na dva dijela, pa je društveni razvoj do tada jedinstvene zajednice tekao odvojeno. Nove vlasti su administrativno organizirale državu u oblasti, potom u banovine mijenjajući granice povijesnih pokrajina s dugoročnim posljedicama, što se najbolnije vidi u primjeru na Hrvate u Srijemu koji su sada rastavljeni u dvije države. Hrvati su, Iako su činili veliku većinu slavenskoga stanovništva u sjevernim područjima Bačke, naročito u Subotici s njezinom okolinom, smjenjivani sa svih važnijih položaja u upravi i školstvu.

Velika očekivanja i vjera u boljitak u novoj državi naglo je splasnula, a Hrvati su se našli na udaru u političkom, kulturnom i gospodarskom pogledu. Višestoljetna mađarizacija zamijenjena je nametanjem ekavice i ćirilice u školama, promjenom naziva mjesta, imenovanjem Bunjevaca i Šokaca „katoličkim Srbima“ ili negiranjem njihove pripadnosti hrvatskom narodu ističući ih kao „četvrto pleme“ pored Srba, Hrvata i Slovenaca.³⁵ Nova agrarna reforma se također loše odrazila po Hrvata, iz njezin odredaba i prakse moglo se primjetiti da će srpski narod postaviti za prvi i najvažniji u cijeloj državi, primjerice;

³⁴ Slavko Pavičić, *Hrvatska voj na i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Knjigotisak, Split, 2009., str.271.

³⁵ Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2010., str. 42.

kolonizacija je organizirana restriktivno za nesrpske narode, prednost u dobivanju zemlje i kolonizaciji imali su dobrovoljci u srpskoj i crnogorskoj vojsci iz ratova od 1875-1918., dok je ostalim narodima raznim ograničenjima onemogućavano pravo na zemlju i kolonizaciju. To je u konačnici utjecalo na mijenjanje etničke strukture Bačke, Banata i Srijema. Zbog društveno-političke orijentacije Kraljevine SHS ukida plemićke titule što srozava pojedine Hrvate u socijalnom statusu. Potiho sklanjanje nacionalno osvještenih Hrvata bilo je prisutno na svim razinama vlasti, ako nisu maknuti sa državne službe, onda ih se premjestilo u druge sredine. Oni koji su bili lojalni režimu poticali su i bili su dijelom stvaranja institucija koje su pokušale onemogućiti integraciju bačkih Bunjevaca i Šokaca u hrvatsku naciju. S tom namjerom osnivana su društva (*Zemljodilska kasina, Bunjevačka omladinska zajednica, Bunjevačka prosvetna matica, Bunjevačke čitaonice*), političke stranke (*Zemljodilska stranka*), časopisi, kalendari i listovi (*Književni sever, Zemljodilski kalendar, Bunjevački kalendar, Narod, Bunjevačke novine, Subotičke novine* itd.).³⁶ Na sreću, hrvatski živalj nije često prihvaćao ovo odnarođivanje i svođenje jedne narodnosti na subetničku razinu, pa su ti pokušaji u međuratnom razdoblju su postigli skromne rezultate. Kada su propali pokušaji da se potiho Bunjevce i Šokce preimenuje u „katoličke Srbe“, vlasti u Srbiji kreću novim smjerom u kampanji odnarođivanja Bunjavaca i Šokaca; negiranje hrvatskog porijekla i svrstavanje Bunjavca subetničkim nazivom u ime autohtonog naroda pod tim istim imenom. Pokušaj je to stvaranja nove nacije sa svojim jezikom, kulturom i poviješću, kako bi kasnije bili lakše asimilirani. Taj isti projekt traje i dan-danas, te je zapravo i najveći problem Hrvata u Vojvodini danas sa dalekosežnim posljedicama u budućnosti.

Zbog teritorijalne naslonjenosti na maticu zemlju i velikog broja Šokaca u Slavoniji s izgrađenom nacionalnom svijesti ova akcija neće naići ni na kakav odziv kod šokačkog stanovništva. U početku kampanje mali broj Bunjevaca prihvaća nametnutu ideju posebnosti bunjevačkog naroda, a vlasti u Beogradu darežljivo financiraju svaki takav projekt, pa su tako osnivane udruge: *Bunjevačko omladinsko društvo* i *Jugoslavensko nacionalno društvo Ivan Antunović* u Subotici, *Bunjevačko kolo* u Somboru, časopis *Bunjevačko kolo* i kalendari *Pravi bunjevački kalendar, Biskupa Ivana Antunovića kalendar*, koji nisu imali većeg utjecaja u puku.³⁷

Od negativnih asimilacijskih aspiracija, hrvatsku opstojnost u Vojvodini tradicionalno čuva Katolička crkva, a uz nju se u to vrijeme javlja Hrvatski katolički pokret i Hrvatski

³⁶ Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1991., str. 443.

³⁷ Ante Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 298.

seljački pokret te veći broj poduzetnih kulturnih i političkih djelatnika doseljenih iz raznih hrvatskih krajeva. U prvim godinama nakon rata pokrenute su i političke stranke *Bunjevačko šokačka stranka* (1924. iz nje se izdvojila *Vojvođanska pučka stranka*), *Hrvatska pučka stranka* u Bačkoj (predvodili su je Mihovil Katanec, Ivo Kopilović i Tomo Matković u Subotici i Franjo Skenderović u Tavankutu) koja se ubrzo utopila u *Bunjevačko šokačku stranku*, zatim djelovala je većina hrvatskih stranaka u Srijemu koje su postojale i prije 1918. godine i kao najvažnija stranka koja je djelovala među Hrvatima u Bačkoj, Banatu i Srijemu *Hrvatska seljačka stranka* Stjepana Radića. Zbog sveopće raslojenosti; kulturne, političke, pa i staleške, hrvatske stranke postizale su slabe rezultate na izborima, a veći uspjeh ostvarit će HSS tek u godinama pred Drugi svjetski rat.³⁸ Jedina je iznimka *Bunjevačko šokačke stranke* dvadesetih godina XX. stoljeća kada joj je jedinstven nastup bačko baranjskih Hrvata osigurao 4 zastupnička mjesta u prvom sazivu parlamenta.³⁹

Usred pritiske vlasti i osjećaja ugroženosti identiteta, određeni prkos predstavljalo je osnivanje hrvatskih društava, domova, institucija, novina. U Mitrovici je osnovano novo *Hrvatsko pjevačko društvo Omladina*, u Rumi *Hrvatsko pjevačko društvo Jedinstvo*, Šidu *Hrvatsko pjevačko i tamburaško društvo Zajc*, u Zemunu *Hrvatsko pjevačko društvo Tomislav* (korporativno iz *Odjeka* i *Rodoljuba*), Subotici *Hrvatsko pjevačko društvo Neven*, Sonti *Hrvatsko pjevačko društvo Antunović*, Bačkom Monoštoru *Hrvatsko seljačko pjevačko društvo Šokac*, u Somboru pjevački zbor *Hrvatskog kulturnog društva Miroljub*, korporativno (Tavankut, Mirgeš, Čikerija) *Hrvatsko seljačko pjevačko društvo Sudarević*, pjevačko društvo *Javor* u Sonti, *Zora* u Vajskoj, u Starčevu je i nadalje djelovalo lokalno hrvatsko pjevačko društvo, u većini mjesta crkvena pjevačka društava itd. Osnovane su nove čitaonice: u Rumi *Hrvatska ratarska čitaonica*, u Tavankutu *Seljačka čitaonica*, *Šokačke čitaonice* u Baču, Bačkom Monoštoru i Sonti, *Narodne knjižnice i čitaonice* u Bikovu, Maloj Bosni, Đurđinu, Žedniku itd.; prosvjetna društva: *Hrvatsko prosvjetno društvo Neven* u Subotici, *Hrvatsko kulturno društvo Miroljub* u Somboru, *Šokačka kasina* u Baču; akademske udruge: *Hrvatsko akademsko društvo Antunović* (1924.) i *Hrvatsko akademsko društvo Matija Gubec* (1938.) u Subotici, *Hrvatsko akademsko društvo Bunjevac* (1927.) u Zagrebu; *Hrvatski sokol* djeluje u većem broju mjesta, kao i ogranci *Hrvatskog Radiše*, *Seljačke sloge*, *Gospodarske sloge*, podružnice sarajevskog *Hrvatskog kulturnog društva Napredak* (Starčevo, Subotica, Petrovaradin-Novu Sad). Znatni broj hrvatskih pisaca objavljuje u međuratnom razdoblju

³⁸ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003., str. 155.

³⁹ Zlata Gvozdić-Fijak, Juraj Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb, 1995., str. 127.

(Živko Bertić, Mladen Barbarić, Josip Andrić, Petar Pekić, Marko Čović, Aleksa Kokić, Ive Prčić i dr.), a nastaju i prve sinteze povijesti Hrvata na području Bačke, Baranje i Banata (Petar Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1929.).⁴⁰

Grad s najviše Hrvata u cijeloj Vojvodini u međuratno vrijeme objedinjuje niz društava unutar *Hrvatske kulturne zajednice* i *Matice subotičke* i afirmira se kao kulturno, političko i vjersko središte bačkih Hrvata, ulogu kakvu je za srijemske Hrvate imala Mitrovica, a banatske Starčevo. Od najutjecajnijih hrvatskih glasila u međuratnom razdoblju bili su *Neven*, *Hrvatske novine*, *Subotičke novine*, časopis *Klasje naših ravni*, kalendar *Subotička Danica* (izlazili u Subotici), a u Srijemu listovi koji su izlazili u Vukovaru i Vinkovcima *Hrvatski branik*, *Srijemski Hrvat*, *Hrvatska riječ*, *Nova hrvatska riječ* i dr. Osim političkih, prosvjetnih, gospodarskih i vjerskih, u Subotici je izlazio satirički list *Bunjevačko žackalo*⁴¹). Druge sredine imale su simboličku nakladničku djelatnost, primjerice u Somboru je izlazio list *Danica* (1934.) na lokalnom hrvatskom dijalektu. Domovi pod hrvatskim imenom osnivani su u; Mitrovici, Kukujevcima, Subotici, Somboru, Tavankutu, Šebešiću, Đurđinu itd., a postojali su i imenom katolički domovi u većini mjesta gdje su se pored Hrvata okupljali i drugi katolici.⁴²

Veoma važnu ulogu u očuvanju vjerskog i nacionalnog identiteta Hrvata imala je Katolička crkva i *Hrvatski katolički pokret*, koji nakon atentata u beogradskoj Skupštini 1928. sve više podržava hrvatske nacionaliste. *Hrvatski katolički pokret* osnovan kao laička organizacija okupljajući općenito sve društvene slojeve. Drugi važan katolički pokret *Katolička akcija*, nastao je također u najnižim društvenim slojevima enciklikom 1922. Svoju zadaću u promicanju kršćanskih vrijednosti u hrvatskoj zajednici pokret/i (HKP i KA) provodili su preko tiska (*Katolički nauk*, *Hrvatske novine*, *Subotičke novine*, časopis *Kolo mladeži* te većeg broja listova i časopisa koji su tiskani u Hrvatskoj i BiH), obrazovanja (brojna predavanja), ali i uz pomoć ostalih aktivnosti (npr. tjelovježbe *Hrvatski katolički orao* s muškim i ženskim ograncima). Potporom Katoličke crkve osnovana su bratimstva i sestrinstva koja su utjecala na nacionalno sazrijevanje hrvatske mladeži, a sve u duhu kršćanskih načela. Tako u međuratnom periodu djeluju *Bačko okružje križara*, *Đačko*

⁴⁰ Zlata Gvozdić-Fijak, Juraj Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb, 1995., str. 60.

⁴¹ u Mitrovici je prije Prvog svjetskog rata izlazio sadržajem sličan list «za satiru i humor» *Knut* (1904-1906).

⁴² Rudolf Horvat, *Srijem naselja i stanovništvo*, Hrvatski institut za povijest – podružnica Slavonski Brod, Slavonski Brod, 2000., str. 122.

križarsko bratstvo, Đačko križarsko sestrinstvo, Radničko križarsko bratstvo, Križarsko sestrinstvo Bunjevka, a kojih su inicijatori svećenici kao što je Lajčo Budanović koji će kasnije postati biskup.⁴³

U političkom životu vojvodanskih Hrvata veoma je važan i *Hrvatski seljački pokret* (HSP) koji djeluje učenjem o vrijednosti pučke kulture, seljaštvu kao čuvaru nacionalnog identiteta s ciljem da njeguje narodnu autohtonu kulturu i prosvjeđuje seljaštvo koje je trebalo, pored političkog života, postati subjektom u kulturnom stvaralaštvu. Njihov glavni doprinos je što su branili hrvatski identitet bačkih Bunjevaca i Šokaca pred srpskim nacionalizmom, ali i kulturna i politička integracija hrvatskih zajednica Bačke, Banata i Srijema s maticom.⁴⁴

Uspostavljanjem Banovine Hrvatske hrvatsko-srpski sukobi su se produbili, a dolazilo je i do incidentnih situacija kada se prijetilo nasiljem i sukobima.⁴⁵ Utjecajem društvenih i političkih prilika nije zaobiđen ni sport, pa su hrvatski nogometni klubovi odlučili istupiti iz *Jugoslavenskog nogometnog saveza* i oformiti hrvatsku nogometnu ligu. Hrvati koji su se tijekom godina zbog raznih okolnosti preselili u maticu državu, a posebno oni koji su se nastanili u Zagrebu tridesetih godina XX. st. organizirali su se u zavičajna društva: *Društvo bačkih Hrvata* (1938. u početku kao ogranak *Hrvatske kulturne zajednice* iz Subotice), *Hrvatska slavonska i srijemska čitaonica* (1938.), *Društvo Srijemaca* (1932.) *Športsko društvo Srijemac* (1932.)⁴⁶ koja su nastojala senzibilizirati hrvatsku javnost sa potrebama i problemima Hrvata u Vojvodini.

4.2. Drugi svjetski rat

Nove promjene granica unutar korpusa hrvatskog življa stvaraju još složeniju političku sliku; uspostavom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u travnju 1941. Srijem dolazi pod nju upravu, Bačku zaposjeda Mađarska, a Banat dolazi pod njemačku okupacijsku upravu gdje vlast čini tamošnja njemačka etnička zajednica. Mađarske su vlasti u Baču nastavile

⁴³ Zlata Gvozdić-Fijak, Juraj Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb, 1995., str. 65.

⁴⁴ Isto, str. 129

⁴⁵ u Subotici je 1940. otkazan veliki hrvatski kulturni sabor nakon prijetnja *Srpskog kulturnog kluba* da će u slučaju njegova održavanja posegnuti za oružjem.

⁴⁶ Ante Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 267.

nekadašnju politiku poticanja bunjevačke samosvojnosti te se pokušalo s osnivanjem promadžarskog *Bunjevačko šokačkog kulturnog saveza* pod Grgom Vukovićem koji je u Somboru izdavao *Naše novine* i *Naš kalendar*, a dio bačkih intelektualaca i studenata preselio se u Hrvatsku, uglavnom u Zagreb gdje okupljeni u *Društvu bačkih Hrvata*, obnavljaju izlaženje časopisa *Klasje naših ravni*. Zbog ratnih prilika djelovanje hrvatskih društava svedeno je na simboličku razinu, iako ona uglavnom nisu zabranjivana. Biskupa Lajču Budanovića i Blaška Rajića, duhovne vođe bačkih Hrvata, mađarske vlasti su internirale izvan Subotice znajući da su oni borci za očuvanje hrvatskog identiteta vojvođanskih Hrvata. Mađari su također i koristili utjecaj svojih crkvenih krugova u pokušaju odnarođivanja Bunjevaca i Šokaca o čemu svjedoči knjiga franjevca Bernardina Unyija o povijesti Šokaca, Bunjevaca i bosanskih franjevaca (*Sokácok, bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*, Budapest, 1947.) u kojoj negira njihovu pripadnost hrvatskome narodu.⁴⁷

Kako je Beograd u međuratnom razdoblju u Vojvodinu naseljavao Srbe iz drugih krajeva, sada vlada NDH u Srijem naseljava Hrvate iz siromašnih i pasivnih krajeva, uglavnom iz Bosne i Hercegovine. Iako su stvaranje NDH Hrvati izvan i unutar matice zdušno podržali, brzo se pokazalo pravo lice politike režima Ante Pavelića koje je bilo pod pokroviteljstvom nacističkog režima. Represivne mjere prema svim neistomišljenicima i nehrvatima bile su neizdržive. Vlast je podržavalo tek 10% stanovništva, dok su se ostali bojali usprotiviti, a ubrzo su domobrani počeli dezertirati i prelaziti u partizane. S obzirom na sastav stanovništva u Vojvodini stvara se antifašistički pokret koji je imao je mješoviti nacionalno-ideološki karakter. Nakon poraza njemačkih i ustaških postrojbi i protjerivanja iz Srijema mnogi ugledniji Hrvati koji su za vrijeme ustaškog režima obnašali neke funkcije u gradskim i općinskim vlastima, ali i sami građani bivali su optuženi za suradnju i pomaganje okupatora, često bez suđenja i sa izravnom smrtnom kaznom. Revanšionizam novih vlasti protezao se i na protjerivanje Hrvata koji su tamo kolonizirani u vrijeme NDH, iako su neki od njih bili članovima antifašističkog pokreta.⁴⁸ Većina se Njemaca povukla sa vojskom, a oni koji su ostali bili su pod teretom kolektivne krivnje pa su bili iseljavani sljedećih deset godina. Nedavno se ponovno aktualiziralo pitanje vraćanja odšteta za pripadnike njemačkog naroda koji su tako bili prisilno iseljavani.

⁴⁷ Zlata Gvozdić-Fijak, Juraj Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb, 1995., str. 172.

⁴⁸ Skupina autora, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti Slavonija, Srijem i Baranja*, Hrvatski institut za povijest – podružnica Slavonski Brod, Slavonski Brod, 2006., str. 106.

4.3. Hrvati u sklopu autonomne Vojvodine

Nakon 1945. granice se opet mijenjaju, pa je oformljena autonomna pokrajina Vojvodina kao politička jedinica u sastavu Federalne Republike Srbije. Unutar Vojvodine nalaze se Bačka, Banat i istočni Srijem, dok je zapadni Srijem sa hrvatske strane granice. Ustanovljena je nekadašnja trianonska granica prema Mađarskoj, a u unutarnjem razgraničenju područje Bačke i Srijema izazvalo je sporenje hrvatskih i srpskih komunista te razbuktavanje teritorijalnih aspiracija, te je krilatica koja ih navodno veže (bratstvo i jedinstvo) samo proklamirana sintagma. Hrvatima, kao drugoj slavenskoj skupini po brojnosti poslije Srba, jamčen je nesmetan kulturni i nacionalni razvitak, čak se i odustalo od pokušaja osporavanja hrvatstva Bunjevaca od strane komunističke vlasti. U početku je dopušteno i djelovanje političke stranke *Hrvatske republikanske seljačke stranke*, no njezin tadašnji rad se više nije oslanjao na dosadašnje smjernice, već su prilagodile rad i ideje novoj vlasti, čime je stranka izgubila onaj značaj za Hrvate koje je imala u međuratnom razdoblju.⁴⁹

Ono što se dosad sa svakim novim ustrojem države u kojoj su Hrvati bili kružno ponavlja jest kolonizacija Vojvodine. Nova komunistička vlast je već u prvim godinama od stvaranja Jugoslavije provela kolonizaciju kroz zakon o agrarnoj reformi. Za područje Vojvodine planirana je savezna kolonizacija prema kojoj je svaka od federalnih republika dobivala određene kvote s kojima je sudjelovala u njoj. Iz Hrvatske Vojvodinu su kolonizirali uglavnom iz Like i Korduna, a ponešto iz Dalmacije. Obećanjima o velikim mogućnostima stjecanja bogatstva na bogatim i plodnim poljima Panonije, poglavito Vojvodine vidno su utjecala na brojne doseljenike koji su s nadom u bolji život ostavljali škrte i kamenite krajeve Like i Dalmacije. U konačnici su većinu kolonista činili Srbi iz Srbije, Hrvatske i BiH, čineći preko 70% od ukupnog broja kolonista. Posljedice su bile trajno izmijenjena etnička struktura pokrajine, što je bilo potrebno zbog izgradnje nove, umjetne nacije Jugoslavena. Tako mješajući pripadnike drugih naroda heterogenizirali su inače homogene otoke naroda u pokrajini. Većina dalmatinskih Hrvata kolonizirana je u Stanišiću (oko 2500) i u manjem broju Riđici (oko 500). Procjenjuje se da je ukupan broj naseljenih Hrvata iz Dalmacije oko 4.000. Hrvati iz ostalih dijelova Hrvatske naseljavaju se u Petrovaradin, Bešku, Lemeš i dr.⁵⁰ Životna očekivanja, nerazmjer između obećanja prije kolonizacije te stanja u mjestima doseljenja kao i teško privikavanje na klimatske i uopće životne uvjete rezultirao je da se značajan broj obitelji Primoraca vratio u svoj zavičaj nedugo nakon kolonizacije. Agrarna

⁴⁹ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003., str. 282.

⁵⁰ Zlata Gvozdić-Fijak, Juraj Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb, 1995., str. 41.

reforma je bitno utjecala na Hrvate s većim posjedima zemlje, poglavito u Bačkoj, pa su posjedi bili znatno usitnjeni i davani novim kolonizatorima ili su završile u zadrugama.

Dolaskom komunističke vlasti Katoličkoj crkvi je znatno otežano djelovanje stoga se i nekadašnji utjecaj na nacionalni razvitak koji je Crkva imala u novim političkim i društvenim prilikama znatno je smanjen. U kampanji razračunavanja vlasti s Crkvom u Subotici je 1948. osuđeno 27 katoličkih aktivista i svećenika na višegodišnje zatvorske kazne pod optužbom da pripadaju „ustaško-križarskoj terorističkoj organizaciji“.⁵¹

U kratkom razdoblju nakon rata ravnopravnost naroda i sloboda tiska još su se poštovali, pa se nastavlja rad nekih hrvatskih institucija i društava te se osnivanju nova, uglavnom u Bačkoj (*Matica subotička*, *Bunjevačko momačko kolo*, *Pučka kasina*, *Hrvatsko kulturno društvo* u Subotici, *Hrvatsko kulturno prosvjetno društvo Matija Gubec* u Tavankutu, *Hrvatski prosvjetni dom* u Somboru, *Hrvatsko kulturno umjetničko društvo August Šenoa* u Čonoplji, *Hrvatski kulturni dom* u Beregu, *Seljačka sloga* u Baču). No, na području Srijema odnos prema Hrvatima je znatno degradiran; ukidaju se hrvatska društva i oduzimaju prostori društava⁵². S druge strane – u Bačkoj na području Subotice i okolnih hrvatskih sela pokrenuta je nastava na hrvatskom, osnovan je časopis *Rukovet* i *Hrvatsko narodno kazalište* u Subotici. Vodeću ulogu u hrvatskoj zajednici sada su imali uglavnom pojedinci iz prijeratne lijevo i projugoslavenski orijentirane mladeži.

Početkom 1947. *Hrvatsko kulturno društvo* u Subotici izdalo je svoj časopis za kulturu, umjetnost i društvena pitanja *Njiva*, čije je daljnje izlaženje nakon prvog i jedinog broja onemogućeno, a veze s Hrvatskom u sljedećim godinama slabe jer politika komunističke vlasti bila suprotna nacionalnim aspiracijama, a zbog toga se i značajan broj hrvatskih intelektualaca iselio iz Vojvodine. Vladajući je komunizam u sklopu sveopće unitarizacije i izjednačivanja narodnosti zahvatio i jezike tih naroda; sredinom pedesetih godina ukidaju se hrvatska društva ili ekaviziraju njihovi nazivi u sklopu afirmiranja ideje socijalističkog jugoslavenstva. Vojvodina nije bila jedina federalna jedinica koja je time zahvaćena. Kao u kakvom progonstvu, a u istoj zapravo republici znatni je broj pisaca porijeklom iz Vojvodine objavljivao, a nerijetko i živio, u Hrvatskoj. Pa ipak, sva ta dostignuća naglo nestaju administrativno-političkom zabranom iz 1956. godine u vrijeme

⁵¹ Isto., str. 201.

⁵² Isto, str. 238.

zalaganja za politiku „socijalističkog jugoslavenstva“ - sve institucije gube hrvatski predznak, a mnoge čak i prestaju postojati.⁵³

U Vojvodinu 1950-tih i 60-tih dolaze gospodarski i obrazovni migranti, među njima i Hrvati, poglavito iz BiH, a riječ je o siromašnom, ali radno sposobnom i reprodukcijski vitalnom stanovništvu, koje je pozitivno djelovalo na ukupno kretanje broja Hrvata. Prema službenim podacima popisa iz 1961. godine, Hrvata u Vojvodini bilo je 145.341, koji su činili 7,8% stanovništva pokrajine što je najviši udio Hrvata od 1945. do danas. Zbor raznih, poglavito političkih razloga, broj Hrvata u narednim desetljećima je samo opadao, o čemu se će više biti riječi u sljedećim poglavljima.

U Subotici se 1968. ponovno pokreće *Dužijanica*, žetvena svečanost koja broji 3.000 sudionika, a koju je pratilo blizu 100.000 ljudi iz Subotice i šire okolice. Ubrzo poslije toga javlja se ideja osnivanja ogranka *Matice hrvatske*, ali to su osujetile srpske novine koje su to okarakterizirale kao jačanje negativnog nacionalizma. Uz krivo obavještenu srpsku javnost stao je Josip Broz Tito, pa se kompromisno odlučeno da se umjesto ogranka *Matice hrvatske* u Subotici osnuje *Hrvatsko kulturno umjetničko društvo Bunjevačko kolo* (1970). Koncem 60-tih i početkom 70-tih hrvatski književnici iz Vojvodine objavljuju veći broj djela. Slomom Hrvatskog proljeća dolazi do vala smjena većeg broja kulturnih i političkih djelatnika s utjecajnih položaja u društvu, poslije čega će se više od stotinu njih nastaniti u Hrvatskoj zbog nemogućnosti rada i djelovanja u Vojvodini. Nakon osude hrvatskih intelektualaca „proljećara“, hrvatsku nacionalnu opstojnost još drži Katolička crkva u skladu sa svojim mogućnostima.⁵⁴

Pod okriljem Crkve, na hrvatskom jeziku, 1978. godine bit će pokrenut vjersko-informativni list *Bačko klasje* te ponovno, 1984. godine, kalendar *Subotička Danica*. U razdoblju od nekoliko desetljeća u kojima se sve više potiskivala i stišavala hrvatska misao (bez vlastitih glasila te škola na hrvatskom jeziku), rezultira znatnim promjenama u jeziku; postupna ekavizacija govora mlađih generacija Hrvata, gubljenja hrvatskih govora, gubljenje kajkavskog dijalekta Hrvata u srednjem Banatu, bunjevačka, odnosno šokačka ikavica očuvala se tek na selima i salaškim naseljima, uglavnom u starijih osoba koje ju koriste u svakodnevnoj komunikaciji. Bunjevci su nepobitno Hrvati, ali se nađe ponegdje i miješanog stanovništva. Bunjevački Hrvati su štokavski ikavci, kao što su Srbi u Hrvatskoj štokavski jekavci. Štokavska ikavica danas je u upotrebi u zapadnoj Hercegovini, zapadnoj Bosni,

⁵³ Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 15.

⁵⁴ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003., str. 367.

kontinentalnoj Dalmaciji, dijelu Like, Gorskoga kotara i Hrvatskog primorja tek od bačkih Bunjevaca. Štokavsku ikavicu u Lici prihvatili su i doseljeni gorani koji su prije toga bili kajkavci. To su mjesta Kosinj, Kuterovo, Mušaluk i dr. Uz to se čakavica uspjela održati u Brinju, Jezeranima, Stajnici, Lipici i dr. , dok se npr. u Senju, gdje se od davnina govorilo čakavicom, počelo koristiti bunjevačkom štokavskom ikavicom.⁵⁵

Karakteristika šokačkog stanovništva Slavonije nesumnjivo je ikavski govor. Mnoge migracije iz Bosne u savsko-dravsko međurječje, a potom iz Hercegovine, Like, Dalmacije dovele su do promjena u strukturi stanovništva, a što je dovelo do ukrštavanja i uzajamnog prožimanja govornih varijanti. Primjerice oko Vukovara, Vinkovaca i Županje zabilježen je proces gdje ikavci prelaze na ekavštinu koja prodire iz Srijema. Čak je i Ignjat A. Brlić još sredinom 19. stoljeća smatrao da ikavski govor treba biti osnovica hrvatskog književno-jezičnog standarda. Isto tako htjeli su izgnati tuđice kao npr. turcizme i germanizme.⁵⁶

Izvorni hrvatski dijalekti koji su važno identitetsko obilježje vojvođanskih Hrvata brzo su izgubili svoj značaj u vojvođanskom društvu zbog, primjerice; sustava obrazovanja koji dopušta tek veoma rijetke manjinske razrede s pripadajućim jezikom, nedostatak medija koji bi njegovao dijalektalne govore, poistovjećivanje dijalekata sa seoskim i salaškim sredinama, a ponajviše (što je i najveća prepreka) politički su odnos/i većinskog i manjinskog naroda itd.

4.4. Raspad Jugoslavije i posljedice srpske agresije

Već nakon smrti dugovječnog vladara i simbola umjetne nacije Jugoslavije Josipa Broza Tita početkom 80-tih bilo je vidljivo da zajednica država vodi k raspadu. Nacionalističke tenzije javljaju se ponajviše u Srbiji i pod novim ideološkim vođom Slobodanom Miloševićem uskoro eskaliraju u rat. Napavši republiku Hrvatsku, Srbija je zabila posljednji krvavi čavao u lijes socijalističke Jugoslavije. Nije ni potrebno naglašavati u kakvoj su se nezavidnoj situaciji našli Hrvati koji su živjeli u Vojvodini; točno na ratnom putu za Veliku Srbiju i uništenjem Hrvata i Hrvatske. Pod izlikom da brane svoje manjine tenkovima JNA su ušli u Srijem raditi etničko čišćenje.

⁵⁵ Rikard Pavelić, *Bunjevci u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i Lici*, Tiskara Rijeka, Rijeka 1991., str. 83.-84.

⁵⁶ Vladimir Rem, *Tko su Šokci*, Privlačica, Vinkovci 1993. , str. 40.-41.

Etničkim brisanjem mogli bi nazvati pojavu političkog projekta podvajanja hrvatskog identiteta na sjeveru Bačke kroz stvaranje zasebne bunjevačke nacije. Krajem 80-tih i kroz ratne 90-te srbijanske vlasti neprestano politički i materijalno potiču i daju punu stručnu potporu (jezikoslovnu, prosvjetnu, političko-pravnu i sl.) potporu „bunjevačkoj naciji“. Ishodište tog projekta je bila temeljem subetničke osnove i regionalnih imena za Hrvate umjetno stvoriti nove nacije kojima je glavna ideologijska sastavnica antihrvatstvo.⁵⁷ Priličan broj Bunjevaca je prihvatio tu ideju zbog; s jedne strane strah od progona jer su Hrvati, a s druge strane razne pogodnosti koje im se nude ako pristanu na tu ideju koju srbijanske vlasti uporno nastavljale. Poneki Bunjevci su se čak i politički priklonili Slobodanu Miloševiću i njegovoj stranci SPS, a i 10 godina kasnije koalicijskoj vladi Vojislava Koštunice. Kako se u Hrvatskoj i za Hrvate u Srbiji spremalo etničko čišćenje na samom početku 90-tih, tako je huškačka retorika protiv Hrvata bila sve jača; prijetnje su se potom počele izvršavati, a iste se vršilo ubitstvima, progonima, pritiscima kojima se dovodilo mjesne Hrvate do odluke da napuste Srbiju po svaku cijenu. Tu dolazi i do potpune negacije hrvatskog prisustva u Vojvodini; tako da je i ministrica za ljudska prava i manjine u SRJ (Saveznoj republici Jugoslaviji), Margit Savović izjavila u lipnju 1994 da Hrvati u SRJ ne postoje; da po ondašnjem zakonu, tamošnji Hrvati nisu bili ni narod ni manjina.⁵⁸ Zanimljivo je za napomenuti da raspadom bivše SFRJ (Socijalistička federativna republika Jugoslavija), Hrvati iz vojvođanskog dijela Srijema po prvi puta su u svojoj povijesti dospjeli u položaj nacionalne manjine. S druge strane, sve su etničke skupine vojvođanskih Hrvata, dakle i Hrvati u Bačkoj i Banatu, po prvi puta u svojoj povijesti odvojeni državnom granicom od svoga matičnoga naroda. U obje Jugoslavije nije bilo potrebe prikazivati manjine jer je to bila država svih jugoslavenskih „bratskih“ naroda, tj, te nacionalnosti su već činile jezgru države. Manjine su bili: Mađari, Njemci, Rusini, itd. Autohtonni Hrvati u Srijemu i Hrvati koji su naselili vojvodinu u XV. stoljeću odjednom su postali „nova manjina“! Ni narodnost, ni status manjine Hrvatima u Srbiji nisu priznavani sve do demokratskih promjena 2000. Godine kada dolazi koalicija DOS-a (Demokratska opozicija Srbije) na vlast.

Odnarođivanje Bunjevaca je bilo osobito pojačano od Miloševićeva dolaska na vlast, kao i nakon raspada SFRJ. Promicale su tezu da su "Bunjevci poseban narod ili da su katolički Srbi", unatoč činjenici da su hrvatski preporoditelji iz Bačke Blaško Rajić, Lajčo

⁵⁷ Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2010., str. 79.

⁵⁸ Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 21.

Budanović, braća Kujundžići, Đeno Dulić, Zomborčević i brojni drugi u hrvatskom kulturno-nacionalnom identitetu prepoznali svoj bunjevački identitet.⁵⁹ Dio odnarođenih bunjevačkih Hrvata služio je vlastima te je želio steći identitet jačih i vladajućih naroda u susjedstvu. Kampanja takve politike krenila je pred popis stanovništva 1991., a potom i 2001. Cilj je bio asimilacija, a ondašnje vlasti su Hrvatima pred popis 1991. široke ruke ponudile i mogućnost izjasniti se kao Bunjevci, Šokci, Jugoslaveni. Posljedica je bila da se ti Hrvati, koji su se izjasnili na tom popisu kao Bunjevci i Šokci, uopće nisu pojavili kao posebna cjelina na rezultatima popisa, nego su nestali, a u stvari su ostali "sakriveni" u rubrici "Ostali", tako da se broj izjašnjenih Hrvata na popisu bitno smanjio tako da je ispalo da su Hrvati u brojnim naseljima samo nekakva nebitna nacionalna zajednica, pa je to dalo izliku režimu da Hrvatima ni ne daje status manjine. Pojedinci nacionalno izjašnjeni kao Bunjevci svoj identitet pokušavaju utvrditi na antihrvatstvu zbog nekoliko razloga; dodvoravanje vlastima, veliki utjecaj velikosrpske propagande, osobna korist, sigurnost života i izbjegavanje progona. U ratnom vihoru ranih 90-tih nisu dobro prošli ni oni što su se izadavali za Bunjevce jer su srpski ekstremisti znali da se iza naziva Bunjevac krije Hrvat, pa su i oni dobivali ultimatumе da se isele iz Srbije.

Srijemski su Hrvati bili izloženi verbalnom zastrašivanju, najčešće telefonskim anonimnim pozivima i prijetećim pismima, klevetama, privođenju u policijsku postaju na ispitivanje i tjelesno mučenje, bombaškim napadima na kuće⁶⁰ i imanja, krađa imovine i istjerivanju iz kuća, a zabilježena su ubojstva i nestanci osoba. Srpski radikali su iskoristili osvetoljubivost hrvatskih Srba koji su tijekom 1991. i 1992. Pobjegli u Srbiju te su počeli napadati domove Hrvata i prisiljavati ih na zamjenu imanja koja su Srbi napustili u Hrvatskoj. Više nego česte su bile verbalne prijetnje i fizički napadi kojima su iznuđivali preseljenje hrvatskih žitelja iz istočnog Srijema. Onima koji nisu mogli „ugovoriti“ takvu zamjenu po dolasku hrvatska je država ponudila privremeni smještaj u prognaničkim naseljima.⁶¹

Procjenjuje se da je za vrijeme Miloševićeve vlasti protjerano oko 30.000 Hrvata iz Vojvodine. Uz nacionalnu mimikriju (Bunjevci) koju je sponzorirala srbijanska vlada na dvama uzastopnim popisima stanovništva vidljivo je drastično smanjenje hrvatskog stanovništva; od 1981. Do 2002. depopulacija je iznosila 48.2%!

⁵⁹ Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 31.

⁶⁰ Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-tih*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb, Zagreb, 2009., str. 354.

⁶¹ Jasna Čapo Žmegač, *Srijemski Hrvati*, Durieux, Zagreb, 2001., str. 28.

Dolaskom DOS-a na vlast u Srbiji, državna se politika uvelike poboljšala prema tamošnjim Hrvatima, no nije se znatno pomakla od ratnih godina. Hrvati su i nadalje prepušteni sami sebi i svojim skromnim resursima.

5. Demografija

Hrvati su trenutno druga manjina po veličini u Srbiji, njihov ukupni broj nije veći od 3% ukupnog stanovništva pokrajine, što ih svrstava u red malih manjina. Hrvati u Vojvodini su teritorijalno iznimno disperzirana manjina, no važno je za reći da u Vojvodini nema općine u kojoj ne žive i Hrvati. Promatrano u postocima, najviše ih ima u općini Apatin - više od 11,47%, a u velikoj većini općina ih je manje od 1%. Osim u općini Apatin, u značajnijem postotku Hrvata ima tek u samo nekoliko općina: Subotica - 11,24%, Bač - 8,36%, Sombor - 6,21%, Šid - 5,35%, Inđija - 3,83%, Ruma - 3,31%, Srijemska Mitrovica - 2,96%, Stara Pazova - 2,38% i Novi Sad - 2,09%. Naravno, sama brojnost Hrvata u navedenim općinama je različita, budući da je riječ o općinama različitih veličina - tako, na primjer, najviše Hrvata živi u općini Subotica - 16.688; zatim slijedi Sombor - 8.106; Novi Sad - 6.263; Apatin - 3.766; Srijemska Mitrovica - 2.547; Šid - 2.086, Ruma - 1.987; Inđija - 1.904; Stara Pazova - 1.615, Bač 1.389.⁶²

Hrvati u Srbiji su narod u depopulaciji; od sredine druge polovice XX. stoljeća broj Hrvata u Srbiji, a osobito u Vojvodini, u stalnom je i ubrzanom opadanju. Tako je u Vojvodini prema popisu stanovništva iz 1971. živjelo 120.303 Hrvata, dok se dvadeset godina kasnije, prema popisu iz 1991., tek 74.808 građana izjasnilo Hrvatima, što predstavlja umanjeње za više od trećine! Prema popisu iz 1981. godine u Srbiji je živjelo 149.368 građana hrvatske nacionalnosti ili 1,60% stanovnika, (u Vojvodini 109.204 ili 5,37%, užoj Srbiji 31.447 ili 0,55%, a na Kosovu 8.718 ili 0,55%); prema popisu iz 1991. godine u Srbiji je živjelo 105.406 Hrvata ili 1,08% od ukupnog broja stanovnika, a u SRJ 111.650 Hrvata. Od toga je najveći broj živio u Vojvodini 74.808 (3,71%), zatim u užoj Srbiji 22.536 (0,39%) te na Kosovu 8,062 (0,41%). Prema rezultatima popisa stanovništva iz travnja 2002., od ukupno 70.602 Hrvata koji žive na području Srbije (0,9%), 56.546 živi u Vojvodini (2,78%). Od toga broja, u Bačkoj živi oko 40.000, u Srijemu oko 12.000, a značajnije ih živi u općinama Subotica, Sombor i Novi Sad.⁶³

Kada statistički pogledamo te podatke dolazimo do zaključka da je broj Hrvata u zadnjih 30 godina smanjen za više od polovice! U iščekivanju rezultata popisa stanovništva u Srbiji koji je vođen ove godine, možemo samo pretpostaviti da će broj Hrvata nastaviti padati.

⁶² Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 24.-25.

⁶³ Isto., str. 27.

Glavni razlozi te depopulacije su; posljedica vođenja aktivne i dugotrajne asimilacijske politike spram srbijanskih i vojvođanskih Hrvata, izravno protjerivanja pod prijetnjama i etnički motivirano nasilje nad Hrvatima, stvaranje ozračja straha i nesigurnosti, početkom i sredinom devedesetih godina što je dovelo do iseljavanja.

Demografsko smanjivanje vojvođanskih Hrvata i hrvatske zajednice u cjelini, započelo je još 1961. godine i u kontinuitetu traje do danas. Radi „srbizacije“ Vojvodine od strane srbijanske vlasti 90-tih i neke druge manjine su stradale, primjerice; bosansko-hercegovačka i albanska, a sve na ideji o etnički čistoj Srbiji. Izvorište suvremene srbijanske političke misli i strategije, kako u odnosu prema drugim državama nastalim raspadom socijalističke Jugoslavije (osobito prema Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini), tako i u odnosu prema unutarnjim srpskim političkim pitanjima i problemima (naročito prema kosovskim Albancima i Hrvatima u Vojvodini), jest velikosrpska ideologija čije se ishodište nalazi u srpskoj znanstvenoj, kulturnoj, vjerskoj i političkoj "eliti" s kraja XVIII. i prve polovice XIX. stoljeća. Temeljni dokument velikosrpske ideološke misli jesu "Načertanije", srpskog ministra vanjskih poslova Ilije Garašanina iz 1844. godine.⁶⁴

Dokaz da se populacija Hrvata u Vojvodini nije „prirodno“ smanjila jest utjecaj pritisaka srbijanske vlade da se hrvatskom ime odbaci, a zamjeni ga subetničkim (Bunjevac, Šokac), da bi se u sljedećoj fazi potpuno asimilirali u srbijansku naciju. Da je riječ o pritisku, vidi se iz činjenice što se upravo u vrijeme najvećeg pritiska veliki dio Hrvata izjašnjava kao Bunjevci ili Šokci, što je došlo do izražaja prilikom popisa stanovništva 1991. god., kad je u odnosu na 1981. god., zabilježen velik pad broja Hrvata, uz istodobno velik porast broja Bunjevaca i Šokaca.

U siječnju 2003. godine, Tužiteljstvo Međunarodnog kaznenog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije u Den Haagu podignuta je optužnica protiv Vojislava Šešelja, predsjednika Srpske radikalne stranke, nekadašnjeg zastupnika u srbijanskom parlamentu, bivšeg potpredsjednika srbijanske vlade. Optužnica tereti Vojislava Šešelja za zločine u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, ali za organiziranje i sudjelovanje u nasilnom protjerivanju Hrvata iz Vojvodine. U optužnici, između ostalog, stoji: "Šešelj je 6. svibnja 1992. održao govor u Hrtkocima, selu u Vojvodini, pozvao na iseljenje Hrvata iz tog regiona i pročitao popis ljudi koji bi trebali napustiti Srbiju i otići u Hrvatsku. Poslije tog govora u Hrtkocima je počela kampanja etničkog čišćenja usmjerena protiv Hrvata i tijekom sljedeća

⁶⁴ Branimir Anzulović, *Mit o nebeskoj Srbiji*, Biblioteka Večernji edicija, Zagreb, 2011., str. 98

tri mjeseca, nesrpsko stanovništvo je zlostavljano i zastrašivano, što ih je prisililo da napuste regiju. Domovi Hrvata su bili opljačkani i u njih su se uselili Srbi".⁶⁵ Prema evidenciji Fonda za humanitarno pravo, samo tijekom masovnih protjerivanja i preseljavanja u lipnju, srpnju i kolovozu 1992. godine, više od 10.000 vojvođanskih Hrvata je razmijenilo svoju imovinu za imovinu Srba iz Hrvatske, dok je u cjelokupnom razdoblju (1992.-1995.) Vojvodinu napustilo između 20.000 i 30.000 Hrvata.⁶⁶

Hrvatsko stanovništvo u Vojvodini u razdoblju nakon drugog svjetskog rata pa do 1991. godine pokazuje u cjelini obilježja značajnog demografskog pada. Naime, između 1953. i 1991. godine broj stanovnika Vojvodine koji su se u navedenim popisima stanovništva izjasnili Hrvatima smanjen je sa 128.054 na 72.394 ili za 43,5%. U svim je međupopisnim razdobljima službeni broj Hrvata smanjen, s izuzetkom međupopisja 1953.-1961., tijekom kojega je zabilježen odgovarajući demografski rast hrvatske populacije (13,5%). Tako je između 1961. i 1971. godine službeni broj Hrvata smanjen za 3,7%, između 1971. i 1981. godine za 21,2%, te između 1981. i 1991. godine za čak 33,7%. Deagrarizacije i deruralizacije kojima su naročito bili izloženi Hrvati u seoskim naseljima Bačke i Srijema te redovite migracije u matičnu državu razlogom su smanjenja broja Hrvata u međupopisu 1961.-1971. Međupopisno razdoblje 1971.- 1991. obilježili su prilično snažni procesi popisne "jugoslavenizacije", odnosno, izjašnjavanja stanovništva "Jugoslavenima". Broj stanovnika koji su se izjasnili kao Jugoslaveni između 1961. i 1971. godine povećan je za 20,6%, između 1971. i 1981. godine za čak 43,9% te između 1981. i 1991. godine za 1,1%. Realno je pretpostaviti da se u kontingentu "Jugoslavena" krije i određeni dio hrvatske etničke skupine.

Popis stanovništva 2002. godine ustanovio je novi demografski rast srpske, a daljnji demografski regres hrvatske i mađarske etničke skupine u Vojvodini. Srpski stoljetni plan o homogenizaciji unutar svojih granica s popisom iz 2002. došao je do novog vrhunca. Naime, još 1910. godine, Srbi su u Vojvodini činili tek trećinu stanovništva, godine 1931. udjel Srba je porastao na 38,0%, a 1948. godine prvi je puta premašio polovicu ukupnog vojvođanskog stanovništva. Premda ima relativno heterogenu etničku strukturu stanovništva, u Vojvodini ipak izrazito prevladavaju dvije etničke skupine - srpska sa 65,1% i mađarska sa 14,3% ukupnog stanovništva., pa možemo govoriti o svojevrsnom bimodalnom tipu etničkog sastava stanovništva. Do značajnog povećanja srpskog kontingenta u Vojvodini (u međupopisnom

⁶⁵ Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011.

⁶⁶ Jasna Čapo Žmegač, *Srijemski Hrvati*, Durieux, Zagreb, 2001., str. 23

razdoblju 1991.-2002.) došlo je prije svega zbog ratom induciranih migracijskih struja srpskog stanovništva iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koji su intenzivirane jačanjem srbijanske oružane agresije na te dvije zemlje, a u tih 11 godina srbijansko stanovništvo u Vojvodini je naraslo s nešto više od polovice na dvije trećine u ukupnom postotku stanovništva. Procjenjuje se da se u Vojvodini privremeno ili trajno naselilo između 250.000 i 300.000 izbjeglih Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine.⁶⁷

Koliki je razmjer depopulacije Hrvata Vojvodine neprijeporno pokazuju podatci o kretanju Hrvata po okruzima. U svim je vojvođanskim okruzima broj hrvatskog stanovništva smanjen, najviše u Srijemskom okrugu (za 51,9%), a najmanje u Zapadno-bačkom okrugu (za 10,1%). U Sjeverno-bačkom okrugu Hrvati su depopulirali za 13,7%, u Srednje-banatskom okrugu za 15,6%, u Sjeverno-banatskom okrugu za 15,4%, u Južno-banatskom okrugu za 30,5% te u Južno-bačkom okrugu za 27,2%. Demografski regres Hrvata u Srijemskom okrugu (u apsolutnom smislu smanjenje je iznosilo 11.331 stanovnika) činio je čak 71,5% ukupnog pada broja Hrvata u Vojvodini.⁶⁸

Imajući sve podjele na umu (etnički Hrvati koji su se izjašnjavali kao Bunjevci, Šokci i Jugoslaveni) procjenjuje se da je u Vojvodini 1991. godine živjelo približno 104.113 osoba hrvatskog etničkog podrijetla, što je 43,8% više nego što je u popisu iskazan službeni broj izjašnjenih Hrvata. Kada se ista metodologija primjeni na 2002. godinu procijena je da je u Vojvodini živjelo približno 78.307 osoba hrvatskog podrijetla, ili 38,5% više od službeno objavljenog broja Hrvata.

U iščekivanju rezultata popisa iz 2012. može se sa relativnom sigurnošću pretpostaviti da će broj izjašnjenih Hrvata u Vojvodini nastaviti padati.

⁶⁷ Mirko Valentić, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2010., str.

⁶⁸ Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str.

6. Hrvati u Vojvodini danas

6.1. Osnovne značajke

Uz nasljeđe rata nakon propasti Jugoslavije Hrvati u Vojvodini mukotrпно se bore za svoja prava kao manjinske zajednice u republici Srbiji. Većinu međunarodnih pravnih stečevina koje su u jednoj mjeri i ultimatum za pridruživanjem europskim i svjetskim integracijama Republika Srbija selektivno provodi. Uz spori napredak hrvatska manjine je još daleko od puno ostvarenja zakonima datih prava. Jedan od glavnih institucionalnih problema jest da kao konstitutivni narod bivše SFRJ, Hrvati u Republici Srbiji sve do 2002. nisu imali priznati status manjinske nacionalne zajednice, pa kao novonastala manjina vojvođanski Hrvati nisu imali, niti su pak mogli snažnije razviti institucionalne pretpostavke, da u većem omjeru participiraju u ostvarivanju manjinskih prava na obuhvatan i sustavan način, pa stoga stoga onda ni nemaju prepoznatljive atribute manjinske zajednice, tj. Hrvati imaju tek nekoliko institucija, rijetku znanstvenu djelatnost, prosvjetnu i medijsku podzastupljenost, nepostojanje društvene elite koja bi snažno artikulirala potrebe hrvatske zajednice. Unutar same zajednice je slaba integracija i nejednaka organiziranost, pa nedostaju predstavnici izvan bačko-srijemskog kruga. Dok je hrvatska društvena elita uglavnom politička, nedostaje ona menadžerska, gospodarska. Političko i uopće sociokulturno okruženje u kojem se nalaze je protuhrvatsko, a jedina je nacionalna zajednica u Vojvodini koja je trpjela veće fizičko nasilje u proteklih desetak godina. Hrvati su slabo i nerazmjerno zastupljeni u strukturama vlasti, od razine lokalnih vlasti, preko regionalnih do centralne, te državnih institucija (sudstvo, vojska, policija, carina, prosvjeta), kao i na rukovodećim mjestima u gospodarstvu, u sferama ekonomske i financijske moći.

Najveći poticaj relativnom poboljšanju prilika imamo tek nakon 5. listopada 2000. u promjeni manjinske politike za vrijeme vlasti DOS-a, a usvajanjem Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina na saveznoj razini, u veljači 2002. godine. Polovicom 2002., kada je formaliziran osnutak Novinsko-izdavačke ustanove „Hrvatska riječ“ pri Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine, zatim pokrajinski je parlament prihvatio inicijativu da i hrvatski jezik bude u službenoj uporabi na području pokrajine, započeto je obrazovanje na hrvatskom jeziku u Vojvodini, preciznije u Bačkoj, a u prosincu 2002. uspješno je održana i Elektorska skupština na kojoj je izabrano 35 vijećnika za Hrvatsko nacionalno vijeće.⁶⁹

⁶⁹ Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011., str. 26.

Kompleks povijesno-nasljedovanih činitelja Hrvatima nije bio nimalo naklonjen, što je i razlog da se hrvatska manjina još i danas nalazi u lošoj situaciji; Hrvati su jedina voJVodanska manjina koja je otrpjela u značajnom broju nasilje i fizički progon početkom i sredinom devedesetih, što pod izravnim što neizravnim prijetnjama, napustilo između 35 i 40 tisuća Hrvata, a do danas se nitko nije vratio, niti se ovaj problem igdje više i spominje. Nadalje, nakon Albanaca, Hrvati su druga manjina spram koje većinski narod kontinuirano ima negativne stereotipe, što producira strah i nesigurnost te negativno utječe na mogućnost javnoga djelovanja⁷⁰, a onda, dakako, i na institucionalnu izgradnju unutar zajednice, kao i na proces ostvarivanja manjinskih prava.

Kao da vanjski čimbenici nisu dovoljno nenaklonjeni razvitku zajednice, nalazimo probleme i unutar nje; općenito je mali broj institucija i organizacija, osobito u sferi strukovnih i nevladinih organizacija, a bez značajnije financijske potpore od strane države, tako da su amaterizam i diletantizam česte značajke u njihovu radu. Neravnoteža se nalazi i u produkciji događaja gdje preveliki je utjecaj političkog činitelja naspram kulturnog. Još jedna važna značajka jest što pripadnost katoličkoj vjeroispovijesti čini Hrvate dvostrukom manjinom u Vojvodini - po nacionalnoj i konfesionalnoj osnovi. Najveći broj Hrvata katolika u Vojvodini živi u Subotičkoj, zatim u Srijemskoj, dok manji broj pripada Zrenjaninskoj biskupiji.⁷¹

6.2. Formalno-pravne značajke

Činjenica da je savezni Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina donesen tek u veljači 2002. godine već dovoljno govori. Iako zakašnjela, odluka o provođenju ovog zakona donjela je relativno mnogo koristi Hrvatima (gledajući na ono što su imali, ili bolje reći nisu imali, ipak je značajan napredak), jer se otvorila mogućnost za institucionalno i od strane države financijski poduprto ostvarivanje manjinskih prava, što se djelomice već i počelo ostvarivati u području prosvjete, informiranja i službene uporabe jezika na području AP Vojvodine. Hrvati su time dobili formalnu jednakost s ostalim manjinama u Srbiji u području ostvarivanja i zaštite manjinskih prava. No, kao i prečesto dosada nedostajala je jedna jasna i konzistentna manjinska politika od strane vlasti, a nedostajale su i odlučnije političke mjere za postizanje proklamiranih ciljeva, kako kod same primjene Zakona, tako i u

⁷⁰ Božo Skoko, *Hrvatska i susjedi: Kako Hrvate doživljavaju u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Makedoniji, Sloveniji i Srbiji*, AGM, Zagreb, 2010., str. 126.

⁷¹ Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str.

stvaranju pozitivnog društvenog ambijenta, što dovodi do cijeloga niza problema u konkretnom ostvarivanju manjinskih prava vojvođanskih Hrvata. Politička elita hrvatske zajednice u Vojvodini od svojih samih početaka, isključivo samoinicijativnih, zahtijevala od državnih tijela da se manjinsko-pravno pitanje sukladno postavi i trajno riješi, a što su srbijanske vlasti za vrijeme Miloševićeva režima, osim politike ignoriranja pitanja nesukladnog položaja Hrvata u Vojvodini, pravdajući se koliko-toliko uređenim položajem kod drugih manjina, tolerirale kršenje ljudskih prava vojvođanskih Hrvata.

6.3. Kulturna djelatnost

Hrvatska nacionalna manjina u Vojvodini kulturne aktivnosti provodi kroz Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata koji je osnovan 2009. godine. Prethodno hrvatska zajednica nije imala ni jednu profesionalnu kulturnu instituciju niti sustavno riješeno pitanje financiranja aktivnosti u sferi kulture, stoga su se sva kulturna događanja odvijala privatnim zalaganjem pojedinaca, što je dovelo do dominacije diletantizma i siromaštva kulturne produkcije. Riječju, identitetski prostor za kulturne sadržaje unutar zajednice više je nego siromašan, a ujedno je bitno obilježen momentima tradicijske kulture.⁷² Cjelokupni kulturni život unutar hrvatske manjinske zajednice odvija se u tridesetak kulturnih društava, koja se među sobom razlikuju institucionalnom razvijenošću i bogatstvom sadržaja koje priređuju, ali im je ipak zajednički rad na očuvanju mahom folklornih sadržaja iz kulturnoga nasljeđa. To naročito vrijedi za seoska kulturno-umjetnička društva, koja postoje u skoro svakom naselju gdje živi značajniji broj Hrvata (Tavankut, Đurđin, Mala Bosna, Stari Žednik, Bajmok, Svetozar Miletić, Sonta, Bački Monoštor, Bački Breg, Bač, Plavna, Vajska, Slankamen, Golubinci, Petrovaradin), dok je u gradskim središtima to malo pluralnije (Ruma, Srijemska Mitrovica, Sombor, Subotica) - ima sadržaja koji nisu vezani uz folklor ili tradicijsku kulturu, što osobito vrijedi za kulturne udruge u Subotici, koje u djelokrugu rada imaju i nakladu knjiga, časopisa, priređivanje književnih večeri, pa čak i znanstvenih skupova.⁷³ Pošto su to uglavnom mjesna događanja sponzorirana i vođena od strane pojedinaca, nema velike koristi na većoj, pokrajinskoj, državnoj razini.

⁷² Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011., str. 67.

⁷³ Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011., str. 68.

6.4. Pitanje jezika

Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine pokrenula je početkom svibnja 2002. „inicijativu za uvrštavanje hrvatskog jezika kao službenog“, no ova inicijativa nikada nije provedena do kraja premda je službena uporaba zajamčena srbijanskim Ustavom, ratificiranim međunarodnim dokumentima i nekolicinom zakona. Što se tiče lokalne razine, samo je u Subotici hrvatski jezik u službenoj uporabi, i to na području cijeloga grada, a na temelju odluke lokalnoga parlamenta koja je donesena još 1993. godine. U svibnju 2004. uvodi se Služba za prevođenje na hrvatskom jeziku u upravi grada, a hrvatski jezik nije još uveden u republička tijela uprave (sudstvo, policija, porezna uprava).⁷⁴ Na temelju Odluke o bližem uređenju pojedinih pitanja službene uporabe jezika i pisama nacionalnih manjina na području AP Vojvodine iz 2003., Skupština Općine Srijemska Mitrovica je koncem 2005. promijenila Statut, čime su hrvatski jezik i pismo uvedeni u službenu uporabu u mjestu Stara Bingula. Tijekom 2006. godine u Sonti (Općina Apatin) hrvatski jezik i pismo također su uvedeni u službenu uporabu. U Statutu Grada Sombora iz 2008. utvrđeno je da je u naseljenim mjestima Bački Monoštor i Bački Breg u službenoj uporabi i hrvatski jezik i pismo.⁷⁵ Nažalost, ove službene odluke imaju malo odjeka u praksi.

Kao i većina hrvatskih institucija, ali ostvarivanju manjinskih prava, kada se govori o školovanju djece na vlastitom jeziku kod vojvođanskih Hrvata, mora reći kako ono u okviru državno odgojno-obrazovnog sustava postoji tek od školske 2002.-2003. godine. Čuvari i njegovatelji hrvatskog identiteta u nedostatku institucionalne potpore kao i dosad bila je Katolička crkva. Prije uvođenja obrazovanja na hrvatskom jeziku u državni odgojno-obrazovni sustav postojale su dvije školske ustanove na kojima se predavalo i učilo na hrvatskom književnom jeziku; klasična gimnazija „Paulinum“ (pravo javnosti priznato tek 2004.) u Subotici i „Teološko-katehetski institut“ (još uvijek bez prava javnosti). Na temelju uredbe Vlade Republike Srbije, od školske 2001/2002. godine počela je vjerska nastava u osnovnim i srednjim školama u Srbiji, čime je po prvi puta neformalno i neslužbeno u škole ušao i hrvatski jezik.⁷⁶ U svega nekoliko škola u Vojvodini u kojima se uči hrvatski jezik kao predmet, on se ponegdje naziva i „Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture“. Kako je mukotrpno ostvarivanje manjinskih prava govori i svjedoči činjenica što se hrvatski jezik

⁷⁴ Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 46.

⁷⁵ Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011., str. 84

⁷⁶ Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 47.

može slušati tek u nekoliko osnovnih škola i jednoj srednjoj, a na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu ne pak katedra za hrvatski jezik i književnost, što druge (mnogo manje) manjine već imaju.

U očuvanju identiteta presudno je kontinuirano imati pristup informacijama na vlastitom jeziku i moći komunicirati njime jer većinska populacija uvijek stremi homogenizaciji jezika. Zakonsko pravo informiranja na vlatitom jeziku rijetko se provodi. Što se tiče jezika u medijima na materinjem jeziku pripadnici hrvatske zajednice u Srbiji trenutačno se informiraju preko Televizije Novi Sad, Radio Subotice, Radio Bačke i tiskanih medija. Kada je riječ o televizijskom programu, Televizija Novi Sad svake druge nedjelje, od polovice 2006., emitira polusatnu emisiju „Prizma“ na hrvatskom jeziku. Ista televizija ima šest redakcija (srpska, mađarska, rusinska, slovačka, rumunjska i romska) čiji se rad financira iz pokrajinskog proračuna, a samo hrvatska nema to pravo. Tri sata programa na hrvatskom jeziku Radio Subotice nisu značajni napredak, pogotovo kad se uvidi činjenica nedalekosežnosti čujnosti te radio-stanice koja može biti praćena samo u okviru grada.

Postoji i nekoliko tiskanih medija - informativno politički tjednik „Hrvatska riječ“ (počeo izlaziti u siječnju 2003.), Katolički mjesečnik „Zvonik“ (redovito izlazi od polovice 1994.), mjesečno glasilo Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini „Glas Ravnice“ (s prekidima izlazi od 1990.), tromjesečnik za kulturu „Miroljub“ (izlazi od 1998.), kojega izdaje Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Vladimir Nazor“ u Somboru, mjesečnik „Glasnik Pučke kasine“ (izlazi od 2003.), glasilo ove pučke udruge, te dvomjesečnik „Zov Srijema“ (izlazi od 1995. u Zagrebu), glasilo Zajednice prognanih i izbjeglih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, koja je utemeljena koncem 1991. u Zagrebu. No, jedino tjednik „Hrvatska riječ“ ima ozbiljniju, utemeljeniju i trajniju misiju u domeni informiranja na vlastitom jeziku, i to zbog svoje institucionalne uređenosti i načina financiranja - osnivač je tijelo manjinske samouprave (Hrvatsko nacionalno vijeće), a financira se iz pokrajinskog proračuna.⁷⁷

6.5. Političko organiziranje i političke stranke

Subjekti političke i identitetske opstojnosti u rastućem kaosu raspada višenacionalne države za Hrvate u Vojvodini su bile političke stranke, ili bolje reći jedne stranke, ujedno i političkog pokreta - Demokratski saveza Hrvata u Vojvodini (DSHV). Osnivačka skupština održana je

⁷⁷ Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011., str. 86

15. srpnja 1990. u Subotici na kojoj su nazočili predstavnici hrvatske zajednice iz gotovo svih mjesta Vojvodine u kojima Hrvati žive (poglavito iz Bačke i Srijema). U tim teškim okolnostima smatrano je da jedino politički oblik organiziranosti zajednice može donijeti pozitivno rješenje položaja i statusa hrvatskog naroda u Vojvodini. DSHV se u početku profilirao kroz značajke koje su više primjerene nekom narodnom pokretu nego li klasičnoj političkoj stranci (zanemarivanje izgradnje strukture unutar stranke, manjkavosti u proceduri donošenja odluka, inzistiranje na kolektivnim pravima, borba za nacionalnu ravnopravnost, romantičarske reminiscencije u ideologiji)⁷⁸. U tim počecima DSHV je imao golemu podršku Hrvata diljem Vojvodine, a u svakom mjestu gdje je bio značajniji postotak Hrvata osnivala se podružnica DSHV-a. Kulminacija uspjeha na prvim višestranačkim izborima, gdje je u prvom sazivu Narodne skupštine Republike Srbije sjedio zastupnik DSHV-a Antun Skenderović. Također, na prvim pak lokalnim izborima u Subotici DSHV osvaja 13 vijećničkih mjesta, što mu omogućuje participaciju u lokalnoj vlasti, te dobivanje mjesta potpredsjednika Skupštine Općine i potpredsjednika Izvršnoga odbora. Neke procjene kazuju da je na ovim izborima politička stranka dobila više od 50% glasova građana hrvatske nacionalnosti u Vojvodini.⁷⁹ Taj se uspjeh više nije ponovio.

Prvobitno nastao kao narodni pokret, Demokratski savez Hrvata u Vojvodini se vremenom ipak profilirao u političku stranku s jakim autoritarnim vodstvom i konzervativnim političkim programom, ali godine koje su sljedile donele su unutarstranačke nesuglasice i prikrivene sukobe, čega je posljedica bila osipanje članstva. Pojavio se tzv. „hrvatski jal“, poznati destruktivni sociološki fenomen čest u hrvatskom mentalitetu. Prvo se odcjepljuje skupina koja stvara novu stranku Hrvatski narodni savez (HNS) 1998., a 2005. se stvara Hrvatsko-bunjevačko-šokačka stranka. Kasnije se stvaraju još dvije stranke; Demokratska zajednica Hrvata i Hrvatska srijemska inicijativa, no obje do sada nisu postigle nekakav značajniji politički rezultat. Na sljedećim izborima 1996. DSHV dobiva znatno manju podršku i gubi zastupnika u srbijanskom parlamentu. Potpora stranci je opala zbog raznih čimbenika; preseljenje nekih od vodećih ljudi u Hrvatsku 1993., progon neistomišljenika nakon izbornog poraza (što su oni iskoristili za osnivanje nove stranke – HNS), financijski monopol na planu kulture i informiranja. Ovo zadnje potaklo je osnivanje Foruma hrvatskih organizacija i institucija u Vojvodini (Forum HIOV), kako bi se ravnomjernije rasporedio novac, kojeg je ionako malo, na ostale potrebe. Nakon smjene dugogodišnjega člника

⁷⁸ Tomislav Žigmanov, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 53.

⁷⁹ Isto, str. 54.

DSHV-a Bele Tonkovića polovicom 2003. HNS i DSHV ujedinili su se pod prvotnim imenom.

Godine 2000. DSHV priključio se ujedinjenoj prodemokratskoj oporbi pod nazivom DOS koja je srušila režim Slobodana Miloševića, u listopadu 2000. U tom mandatu aktivnije sudjeluje u vlasti što je uz političku volju te inicijative drugih hrvatskih institucija i organizacija, imalo za rezultat da je hrvatski jezik postao šestim službenim jezikom u AP Vojvodini, osnovana je Novinsko izdavačka ustanova „Hrvatska riječ“, započeto je obrazovanje na hrvatskom jeziku i drugo.⁸⁰

6.6. Manjinska autonomija

Ostvarivanje prava manjinske autonomije moglo je tek zaživjeti nakon donošenja Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji, 1994. Ali kako će prilike pokazati ostvarivanje tog prava u praksi morat će znatno pričekati. Ideja o osnutku jednoga samoupravnog tijela - nacionalnoga vijeća, javila se već kod prvih političkih organiziranja u DSHV-u, no tek nakon brojnih pokušaja i promašaja, u svibnju 2002. na sjednici Foruma HIOV osnovano je Hrvatsko nacionalno vijeće. Dugo razdoblje od inicijative do ostvarenja izravna je krivnja Miloševićeva režima koji je priječio demokratske procese i pozitivne zakonske odredbe o manjinskoj diskriminaciji, a situacija se znatno promijenila dolaskom DOS-a na vlast s DSHV-om u koaliciji.

Sam Zakon je pretrpio ozbiljne kritike, prije svega zbog neodređenosti brojnih njegovih odredba i neprimjenjivosti u pravnim sustavima republika članica, prijepore je izazivalo i određivanje procedure i načina za izbor vijeća: nedemokratski i povijesno prevladani elektorski način biranja. Tijekom vremena pojavili su se i drugi problemi u radu nacionalnih vijeća nacionalnih manjina; odsustvo konzistentne politike financiranja njihova rada te nadzora, kako procesa izgradnje institucije, tako i razvitka kapaciteta, te materijalno-financijskoga poslovanja, što je uvjetovalo formalno-pravnu neizgrađenost vijeća, stručnu neosposobljenost i otvaralo prostor za financijske zlouporabe. Isto tako, i temeljna funkcija nacionalnih vijeća, što je sudjelovanje u procesu odlučivanja ili pak savjetodavna uloga u

⁸⁰ Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011., str. 23.

pitanjima koja su od značaja za manjine, zbog nepostojanja jasne manjinske politike često je znala ostati na razini proklamacije.⁸¹

Na VIII. sjednici HNV-a održanoj 11. lipnja 2005. donesena je odluka o obilježjima hrvatske zajednice u Srbiji, gdje hrvatska zastava ima sva ona obilježlja prije 90-tih (bez pet manjih grbova hrvatskih regija na vrhu).

⁸¹ Tomislav Žigmanov, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011., str.

7. Pitanje budućnosti Hrvata u Vojvodini

Kao i svaka druga društvena grupa, i nacionalne manjine često dijele sudbinu svih građana države u kojoj žive. Društvo u Srbiji prošlo je zadnjih 20 godina kroz turbolentno razdoblje; od promjene sustava vlasti, do teritorijalnih promjena državnih zajednica i shodno time – mjenjanja samog naziva države (SFRJ, SRJ, Srbija i Crna Gora te konačno - Srbija). Danas je to zemlja sa zakašnjelom i usporenom tranzicijom, nerazvijenom vladavinom prava i institucionalnom neizgrađenošću, s ekonomskom devastiranošću, nepravednom i etnocentričnom redistribucijom ekonomske moći, politička nesigurnost i odsustvo perspektiva za većinu građana.

Za položaj svake manjinske grupe postoje određene specifičnosti, pa tako onda i za Hrvate u Vojvodini. Percepcija većinskog naroda u Srbiji što se tiče hrvatske manjine je negativna (što pridonosi većoj raširenosti straha i nespремnosti za javno svjedočenje vlastitog nacionalnog identiteta), što daljnje negativno utječe na njihov društveni položaj i dodatno komplicira njihova nastojanja na planu izgradnje nacionalno-manjinske infrastrukture i ostvarivanje manjinskih prava.

Problemi koji muče hrvatsku manjinu nije samo odnos većinskog stanovništvo naspram njih, već odnos prema sebi samima i zajednicom koju grade. Među njima se kod vojvođanskih Hrvata ističu; krhka institucionalna izgrađenost, nerazvijenost socijalnih veza, mali broj interakcija među članovima. No ipak, volje i snage ima u zajednici za traženje načina kako bi se deficiti počeli otklanjati. U tim nastojanjima određen utjecaj, u nekim slučajevima čak i ključni, ima vanjska politika Republike Hrvatske i njezine institucije.

Budućnost Hrvata u Vojvodini ponajviše ovisi o daljnjem demokratskom razvoju Srbije u čemu bi i Hrvati trebali dati svoj doprinos. Velika se pozornost mora posvetiti razvoju institucija hrvatske zajednice, snaženju njihovih kapaciteta kroz osmišljen program stalne edukacije javnih djelatnika i povećanje obima i kvalitete ostvarivanja manjinskih prava.

8. Zaključak

Pri pisanju rada o Hrvatima iz Vojvodine suočio sam se s problemom nalaženja literature jer same kulturne i znanstve institucije nisu još zamjetnije razvijene. Uza sve nedaće koje im je donjela srpska agresija na Hrvatsku 90-tih i neprekidni pritisci Srba i Mađara tijekom XIX. i XX. stoljeća, a u još ranijim razdobljima Osmanlije, Hrvati su većinom održali svoj identitet odupiravši se odnarođivanje, cjepanju i preimenovanju. Vijekovima u neugodnom okružju, nisu mogli puno učiniti na znanstvenoj razvijenosti, no sačuvali su tradiciju koja je, na kraju, sačuvala njih.

Kada govorimo o izvoru za povijest vojvođanskih Hrvata – neizostavno je spomenuti kapitalno djelo koje je dalo prikaz, sintezu povijesti etničkih Hrvata na područjima Srijema, Bačke i Banata od samih početaka do XX. stoljeća – „*Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. Godine*“ Petra Pekića koje do dan-danas izaziva pažnju i poštovanje te pošto je jedino takvo opsežno povijesno djelo izašlo iz pera vojvođanskih Hrvata. Još uvijek se nije pojavio autor koji bi nadmašio opsežnu sintezu povijesti Hrvata u Vojvodini temeljitije od Pekića. Tek 90-tih godina prošlog stoljeća pojavljuje prikaz povijesti i tradicije vojvođanskih Hrvata autora Ante Sekulića (*Bački Hrvati i Bački Bunjevci i Šokci*), no nije u tolikom obimu i detaljima kao Pekićevo djelo. Najplodniji autor danas u Vojvodini je Tomislav Žigmanov koji piše o novijoj povijesti Hrvata, njihovoj borbi za očuvanje identiteta i boljeg života kao drugoj po veličini manjini u Vojvodini. Dokaz uvodnoj napomeni o slaboj razvijenosti znanosti kod vojvođanskih Hrvata (što je objektivni nedostatak zbog manjka kadrova) jest što i tu noviju povijest piše filozof, a ne povjesničar.

Iako se ovaj rad završava taman pred objavu rezultata popisa stanovništva Srbije 2012., po dosadašnjim pokazateljima za očekivati je da će se trend demografskog opadanja postotka hrvatskog stanovništva u Vojvodini nastaviti i još više otežati hrvatsku stoljetnu opstojnost u Srijemu, Bačkoj i Banatu. Borba za očuvanje hrvatskog identiteta u Vojvodini poziva sve Hrvate na pozitivno djelovanje, a ovaj rad je samo jedan korak u tom smjeru.

9. Objavljeni izvori i literatura

Objavljeni izvori:

1. Pekić, Petar, *Povijest Hrvata u Vojvodini – Od najstarijih vremena do 1929. godine*, Misl, Zagreb, 2009.
2. Sekulić, Ante, *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
3. Sekulić, Ante, *Bački Hrvati*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1991.
4. Žigmanov, Tomislav, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006.
5. Žigmanov, Tomislav, *Hrvati u Vojvodini danas – aktualni trenutak*, Hrvatska revija br. 3/2005., Zagreb, 2005.

Literatura:

1. Anzulović, Branimir, *Mit o nebeskoj Srbiji*, Biblioteka Večernji edicija, Zagreb, 2011.
2. Čapo Žmegač, Jasna, *Srijemski Hrvati*, Durieux, Zagreb, 2001.
3. Gvozdić-Fijak, Zlata, Lončarević, Juraj, *Srijemska kalvarija Hrvata*, Znanje, Zagreb, 1995.
4. Horvat, Josip, *Povijest i kultura Hrvata kroz 1000 godina od velikih seoba do XVIII. stoljeća*, Knjigotisak, Split, 2009.
5. Horvat, Rudolf, *Srijem naselja i stanovništvo*, Hrvatski institut za povijest – podružnica Slavonski Brod, Slavonski Brod, 2000.
6. Marković, Mirko, *Istočna Slavonija – stanovništvo i naselja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.
7. Matković, Hvoje, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003.
8. Nazor, Ante, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-tih*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb, Zagreb, 2009.
9. Pavelić, Rikard, *Bunjevci u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i Lici*, Tiskara Rijeka, Rijeka 1991.

10. Pavičić, Slavko, *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Knjigotisak, Split, 2009.
11. Prosperov Novak, Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti, svezak II.*, Marijan tisak, Split, 2004.
12. Rem, Vladimir, *Tko su Šokci*, Privlačica, Vinkovci 1993.
13. Skoko, Božo, *Hrvatska i susjedi: Kako Hrvate doživljavaju u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Makedoniji, Sloveniji i Srbiji*, AGM, Zagreb, 2010.
14. Skupina autora, *Etnografija južnih Slavena u Mađarskoj*, Mikszath Kiado, Budimpešta, 1993.,
15. Skupina autora, *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti Slavonija, Srijem i Baranja*, Hrvatski institut za povijest – podružnica Slavonski Brod, Slavonski Brod, 2006.,
16. Valentić, Mirko, *Rat protiv Hrvatske 1991.-1995. Velikosrpski projekti od ideje do realizacije*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2010.,
17. Žigmanov, Tomislav, *Hrvati u Vojvodini danas*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006.
18. Žigmanov, Tomislav, *Osvajanje slobode – Hrvati u Vojvodini deset godina nakon listopadskog prevrata 2000.*, Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2011.

10. Prilozi

Prilog 1: Popis stanovništva Srbije – broj i postotak Hrvata u Vojvodini

(Žigmanov, Tomislav, *Hrvati u Vojvodini danas – aktualni trenutak*, Hrvatska revija br. 3/2005., Zagreb, 2005.)

Godina popisa	Broj Hrvata u Vojvodini	Postotak Hrvata
1953	128.054	7,5%
1961	145.341	7,8%
1971	138.561	7,1%
1981	109.203	5,4%
1991	72.394	3,7%
2002	56.546	2,8%
2012	?	?